

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infokorralduse õppekava

Karl Helberg

**Laste jälgimine erinevate äppide kaudu ning sellega seonduvad
probleemid ja võimalused**

Lõputöö

Juhendaja: Maris Männiste, MA

Tartu 2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	6
1.1 Laste jälgimist võimaldavad lahendused	6
1.2 Jälgimine (ing k <i>tracking</i> või <i>surveillance</i>)	7
1.3 Privaatsus ja andmete juurdepääs	10
1.4 Laste jälgimine ja sellega seonduvad probleemid	13
2 MEETOD JA VALIM	16
2.1 Meetod	16
2.2 Valim	17
3 TULEMUSED	18
3.1 Äppide kasutamise põhjused laste jälgimiseks	18
3.2 Moraalsed või eetilised dilemmad seoses laste jälgimisega	22
3.3 Lapsevanema käitumuslikud nähtused seoses lapse jälgimisega.....	28
4 JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	31
4.1 Järeldused.....	31
4.2 Edasised uuringud.....	33
KOKKUVÕTE	35
SUMMARY	37
KASUTATUD KIRJANDUS	39
LISAD	45
LISA 1 Intervjuu kava	45

SISSEJUHATUS

Tänapäeval on mitmeid erinevaid lahendusi enda ja oma laste asukoha ja tegevuste jälgimiseks. Selleks on erinevad rakendused nutitefonis ning ka spetsiaalsed seadmed, mille positsioneerimisel on võimalik pereliikmete või laste asukoht määrata. Peale asukoha äppide ja seadmete on ka väga erinevaid tegevuste jälgimise seadmeid (*ScreenTime, FindMyFriend, Life360, Kidslock*), mis võimaldavad limiteerida ja kaitsta lapsi näiteks mittesobilike veebilehekülgedele sattumise eest või jälgida nende üldist nutitelefoni kasutust. Käesoleva aasta maikuu alguses ilmus Tehnopoly Startup Inkubaatoris ideeäpp nimega *HopKid*, mis paneb kokku transporditeenuse ja lapsehoidja parimad omadused ning võimaldab lasta lapsi turvaliselt sõidutada ja saata kooli, trenni või sünnipäevale (*HopKid, 2018*). Maikuu teises pooles tuli *Google* välja rakendusega, mis annab lapsevanematele võsukese telefoni üle täieliku kontrolli (*Mets, 2018*). Arvutis saab lapsevanem administraatori õigustega lapse tegevust jälgida ja vajadusel kasutuspiiranguid kehtestada. Enamasti räägitakse selliste lahenduste puhul positiivsetest omadustest, mida erinevad tootjad heas valguses näitavad, ja unustatakse see, millist mõju nende kasutamine võib avaldada nii lapsele, vanemale kui ka ühiskonnale laiemalt. Vähem pööratakse tähelepanu sellele, kas selline jälgimine võib endaga kaasa tuua eetilisi ja moraalseid küsimusi. Mõned autorid on leidnud, et selline ülemäärane jälgimine soodustab „mullikile“ keskkonna teket, mis võib vähendada lapse iseseisvat pealehakkamist ja initsiatiivikut (*Malone, 2007*). Samuti pole selge, mil määral ületab lapsevanema õigus ja kohustus tagada oma lapse turvalisus lapse enda õiguse privaatsusele. Lapsevanemadena soovitakse tagada võimalikult turvaline keskkond oma lastele, kuid liialt muretsedes on lihtne ohtu olematus kohas nägema hakata. Gabriels (2016) rõhutab, et just seda hirmutunnet võimalike ohtude ees paljud ettevõtted ära kasutavadki oma toodete turustamiseks ehk me ise tekitame turu igasuguste toodete jaoks, mille üldises kasulikkuses on palju küsitavust.

Digiajastu võimaldab meil koguda andmeid kõigi ja kõige kohta, neid töödelda ning vastavaid järeldusi ja otsuseid teha. Enamasti ei mõelda selle peale, et kes meie ja veelgi enam, meie laste, privaatsetele andmetele tegelikult ligi pääsevad. Lapsi jälgitakse läbi kogu nende koolitee, algklassidest ülikooli lõpuni välja. Kogutud andmete abil tahetakse analüüsida laste õppeedukust ja käitumist ning näha mustreid lapse arengus, mis omakorda võiks aidata

prognoosida tulevikutrende õppimises ning võimaldab vastavalt sellele teha korrekture õppekavades ning haridussüsteemis laiemalt (Lupton ja Williamson, 2017). Lisaks haridusteele jälgivad USA-s erinevad valitsusasutused ka laste tervise ja heaolu näitajaid, et paremat hariduspoliitikat kujundada (Lupton ja Williamson, 2017). Seega ühelt poolt on sellised andmekogumised põhjendatud justkui uute ning paremate teenustega, kuid samas tähendab see ka seda, et nii mõnelgi juhul on täna inimese elust andmete näol ülevaade beebieast kuni täiskasvanuks saamiseni. Kui need kogutud andmed ei ole kaitstud ning neid jagatakse ka mitmete teiste erinevate osapooltega, siis on võimalus erinevateks väärkasutamisteks ka võrdlemisi suur.

Lisaks kõigele eelpool nimetatule olen ka ise värske lapsevanem ning seetõttu on mul ka personaalne huvi võimalike nutilahenduste, mis võimaldavad tagada lapse turvalisus, ning nendega kaasnevate võimaluste ja ohtude vastu. Minu hinnangul pole Eestis seni veel selliste nutilahenduste võimalusi ja ohukohti uuritud, küll aga olen leidnud välismaised autoreid, kes samal teemal tööd teinud.

Eelnevast lähtudes on uurimistöö eesmärgiks välja selgitada, kuivõrd on inimesed teadlikud erinevatest digitaalsel teel laste jälgimist võimaldavatest võimalustest ning millistel eesmärkidel oma lapsi jälgitakse.

Sellega seoses püstitan järgmised uurimisküsimused:

- 1) miks kasutavad lapsevanemad äppe laste liikumiste ja (*online*-) tegevuste jälgimiseks?
- 2) milliseid moraalseid probleeme või dilemmasid võib lapsevanematel tekkida selliste *online*-tegevuste või liikumiste jälgimisel?
- 3) millist mõju avaldab lapse *online*-tegevuste ja liikumiste jälgimine lapsevanemale endale?

Andmete kogumiseks kasutan kvalitatiivset meetodit – viin läbi individuaalintervjuud teema paremaks avamiseks. Intervjuu abil püüan jõuda põhjusteni, miks lapsi jälgitakse ning milliste eetiliste dilemmadega võib laste jälgimisel silmitsi seista. Intervjuude transkriptsioonid kodeerin ning analüüsin kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit kasutades.

Töö jaguneb neljaks peatükiks. Esimene peatükk kirjeldab teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti ning annab ülevaate varasematest uuringutest. Teine peatükk annab ülevaate kasutatud

meetodist ja valimist. Kolmandas peatükis kirjeldan uurimistöö tulemusi. Viimane neljas peatükk on järelduste ja diskussiooni päralt.

1 TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Selles peatükis annan ülevaate seni tehtud uurimistöödest ning selgitan töö aluseks olevate mõistete tähendust.

On väga palju erinevaid võimalusi pereliikmete ja näiteks kolleegide või alluvate jälgimiseks, kuid käesoleva uurimistöö raames keskendun lastele. Lastekaitseaduse (2017) järgi peetakse lapseks iga alla 18-aastast isikut. Täpsustusena märgin ära, et oma töös käsitlen lapsi alates 7. eluaastast, mil nad tavaliselt kooli lähevad ning suure tõenäosusega ka teekonda kooli ja koju iseseisvalt läbivad.

1.1 Laste jälgimist võimaldavad lahendused

Laste jälgimiseks on väga palju erinevaid võimalusi. Nutitelefonidele on loodud mobiilirakendusi (äppe), mis salvestavad liikumist, jälgivad installeeritud rakenduste kasutust, limiteerivad veebis surfamist ning piiravad juurdepääsu tundmatutele rakendustele ja veebisaitidele. Seadmetest on valikus näiteks asukohakiibid, GPS-kellad, beebimonitorid, turvakaamerad ja nutikad lelud, mis samamoodi andmeid koguvad ja vastavasse liidesesse edastavad. Nutilahendus on tarkvaraline lahendus mingisugusele puudusele või probleemile nutiseadmetes. Käesolevas töös pean silmas eelkõige jälgimistarkvara ja –riistvara, mida kasutatakse laste turvalisuse tagamiseks.

Ettevõtjad väidavad, et lapsevanemad ei tohiks usaldada oma lapsi õigesti käituma, mistõttu tulekski neid erinevate vidinate ja äppide abil jälgida. Väidetavalt kalduvad lapsed oma halba käitumist varjama ning valetama selle kohta. (Marx ja Steeves, 2010) Peale GPS-seadmete ja äppide on uuritud ka jälgimist võimaldavate mänguasjade, riiete ja kaamerate kasutamist ja selle mõju lastele (Marx ja Steeves, 2010). Lapsevanemaid julgustatakse ostma igasuguseid seadmeid, et tagada lapse turvalisus. On mindud isegi nii kaugele, et on loodud magnetkiibiga imiku pidžaamad, mis eluruumidesse paigutatud anduritega pidevalt ühenduses on ning imiku röövimise korral häiret annab (Sullivan, 2009). Tootel on lisavalikuna ka juurdepääs *SmartWear* andmebaasi, kuhu saab salvestada lapse fotosid ning muud „vajalikku informatsiooni“, mida vajadusel politseile edastada, kui laps peaks olema röövitud (Marx ja Steeves, 2010). Autorid kirjeldavad ka toodet nimega *MySpyCam*, mille näol on tegemist

salakaamera, mis aitab jälgida, kui hästi või halvasti lapsehoidja oma tööd teeb. Asukoha monitoorimiseks on lisaks igasugustele GPS-seadmetele loodud ka peidetud funktsiooniga tooteid nagu näiteks vestid, särgid, koolikotid, jalanõud jms.

Laste jälgimist saab vaadelda ka hoopis teistsugusest vaatenurgast lähtuvalt. USA-s on loodud erinevaid komplekte, mille abil saab kontrollida, kas laps on narkootilisi aineid tarvitanud. Valikus on näiteks hingeõhu ja uriiniproovi meetodil põhinevaid teste. Firstcheckfamily.com (2018) väidab, et uriiniproovi tulemused saab viie minutiga ning enamus tooteid on mõõtmisel üle 99% täpsusega. Mõned edulood koduleheküljel räägivad, et piisab ainult toote karbi lauale panekust – see olevat pere parim jutuajamine narkootikumidest.

Kaasaegne lapse elukeskkond sisaldab endas tahes-tahtmata ka palju tehnikat, sealhulgas arvuteid, nutitelefone, tahvliarvuteid jms. Lapse kasvades jõuab mingi aeg kätte hetk, mil ta tahaks samuti arvutiga mängida või internetis surfata. *Online*-maailmas varitseb väga palju erinevaid ohte, mis piisava tähelepanuta võivad suuri probleeme tekitada. Pahavara, isikliku info kalastamine, tahtmatutele lehekülgedele suunamine reklaami või muu eesmärgi nimel, pahatahtlik kahju tekitamine jne – kõige selle eest kaitsmiseks on loodud väga palju vahendeid, sealhulgas ka vanemlikku kontrolli võimaldavad programmid, mis peaksid aitama lapsel neid ohtusid vältida.

1.2 Jälgimine (ing k *tracking* või *surveillance*)

Erialases teadustöös eristatakse kahte erinevat mõistet: *tracking* – jälgimine, järgimine, trajektoori koostamine; *surveillance* – seire, valve (EKI, 2017). Esimese puhul on mõne autori hinnangul (Simpson, 2014; Gabriels, 2016) tegemist subjekti liikumise jälgimise ning info kogumisega. Jälgimise käigus ei pruugi subjekt teada, et tema liikumist jälgitakse. Käesoleva uurimistöö raames tähendab seire ühelt poolt tehnoloogilisi vahendeid, mis võimaldavad salvestada, hoiustada, järjestada või kõrvutada ning taasesitada lapse kohta kogutud andmeid (Rooney, 2010). Teisest küljest võib öelda, et seire pole enam pelgalt distsipliin ja kontrolli vorm, vaid seda tõlgendatakse ka kui üht hoolitsuse vormi (Rooney, 2010, Barron, 2014:402 kaudu). Mitmed uurijad on leidnud, et kaasaegset lapsepõlve iseloomustabki suurenenud kaitse läbi laste jälgimise ja monitoorimise (Rasmussen, 2004; Qvortrup, 1993).

Üks aspekt, millele Simpson (2014) viitab, on oht luua oodatust vastupidine efekt – me jälgime oma lapsi niivõrd palju, et nende liikumises tekivad teatud mustrid. Need lapsed, kes mingil

põhjused ei allu teatud käitumistavadele või liikumismustritelt kõrvale kalduvad, muutuvad järsku osaks probleemist – selle asemel, et neid jälgida, tuleks neid hoopis jälitada või seirata selleks, et võimalikke ohukohti vältida. Selline tegevus suurendaks tuntaval määral ühiskondlikku ärevust juba niigi ohtlikus maailmas, kus koguaeg juhtub midagi halba. Lapsevanemate hirmud erinevate lapsi ümbritsevate ohtude eest on tekitanud olukorra, kus vanemad ei taha lubada lastel vabalt ringi käia nii, nagu üks või kaks põlvkonda tagasi lubati (Fotel ja Thomsen, 2004; Nelson, 2010; Valentine, 2004).

Kuigi tehnoloogiat peetakse tihti erinevate ohtude – nagu näiteks kiusamine (ing k *online bullying*) ning laiemalt võttes potentsiaalselt ohtlikke inimeste omavahelise ühendamise ja suhtlemise vahendamise – põhjustajaks, siis teisest küljest on tehnoloogial ka suur roll probleemidele lahenduse leidmisel, pakkudes võimalusi laste jälgimiseks kasvõi eelpool mainitud GPS-i (globaalne positsioneerimise süsteem) abil (Simpson, 2014). Lapsevanemad tahavad teada, kas nende lapsed liiguvad mööda ettenähtud trajektoore ja ei kaldu kõrvale. Võib-olla palju olulisem aspekt on aga see, mil määral GPS-i kasutamise kasv – antud kontekstis laste jälgimiseks – mõjutab peresisesid ja perede vahelisi suhteid ning ühiskonda üldisemalt. Just sellise vaatenurga alt on *Life360* äppi uurinud Katleen Gabriels 2016. aastal. Täpsemalt uuris ta (Gabriels, 2016), millist mõju avaldab pidev „ühenduses olemine“ laiemalt moraalset aspekti silmas pidades. Taolised nutilahendused ja äpid tõstatavad küsimusi infotehnoloogia moraalsuse osas. Pole kahtlustki, et vanemad kasutavad neid võimalusi heade kavatsustega oma laste turvalisuse tõstmiseks, kuid töö autori mure seisnes selles, et lapsevanemad võivad paha aimamata sellist kontrolli ülemäära rakendada. Tema (Gabriels, 2016) arvab, et on äärmiselt oluline jälgida ja tunnetada seda hägusat piiri turvatunde tekitamise ja üleliigse jälitamise vahel, kui selliseid jälgimise meetmeid kasutatakse. Sellistel vahenditel on potentsiaalne oht liigläheduse (ing k *over-proximity*) tekkimiseks. Seetõttu on vaja luua raamistik, mis rõhutab kriitilise distantsi pidamist selleks, et austada teise heterogeensust, autonoomiat ja privaatsust. Gabrielsi (2016) arvates aeglustavad sellised lahendused lapse iseseisvuse arendamist ning lapsepõlvest välja kasvamist.

Amy Adele Hasinoff (2017) viis läbi juhtumiuurimuse, mille abil tahtis teada saada, kuivõrd loomupäraselt objektiivne ja tähenduslik on digitaalandmestik ning spetsiifilisemalt, kas sellest üksi piisab lapse ohutuse tagamiseks. Ta (2017) leidis, et ainuüksi äpi abil lapse teekonna jälgimisest ei piisa lapse turvalisuse tagamiseks. Sarnaselt Brian Simpsonile (2014), kes samuti oma töös *Life360* lähemalt uuris, jõudis ka Hasinoff (2017) järeldusele, et

jälgimisvahendid loovad kõigest kunstliku turvatunde ning et tegeliku meelerahu tagab hea kasvatus ning vahetu suhtlus lapsega. Hasinoffi (2017) tööst selgub, et enamik lapsele suunatud vägivallast juhtub tema kodus ja tema pereringis, samal ajal kui pere ja kodu on *Life360* äpis „turvaliseks tsooniks“ märgitud ala ning lisaks mitte ühtegi vägivaldset juhtumit pole äpis raporteeritud ega andmebaasi salvestatud. Negatiivne mõju avaldub ka lapsevanemate pidevas ärevustundes, mida põhjustab pidev vajadus teada oma pereliikmete asukohta (Hasinoff, 2017).

Sarnaseid lahendusi on arendatud ja uuritud juba mõnda aega. Arvuti- ja infotehnoloogia osakonna professor Katina Michael, Wollongongi Ülikoolist Austraalias, (Michael, 2006, Simpson, 2014:274 kaudu) kirjeldas erinevaid äppe ja võimalusi laste asukoha jälgimiseks oma esitlusel „*International Conference on Mobile Business*“ konverentsil Kopenhaagenis: *Wherifone* (krediitkaardi suurune; kasutajad leiavad seadme asukoha, kui logivad sisse ettevõtte kodulehel), *AlwaysFind* (aitab teismelistel turvaliselt koju sõita) ja *Ezitrack* (lubab kasutajal auto seisma panna, kui selleks vajadus peaks tekkima). Viimane neist on põhjustanud ametnike pahameelt, sest olenemata 90-sekundilisest ette hoiatamisest enne auto seiskamist, on siiski tegemist potentsiaalselt ohtlikke olukordi tekitava lahendusega (Simpson, 2014).

Hoopis omanäolisema lahendusena kirjeldab dr. Katleen Gabriels (2016) oma töös äppi nimega *ITopSpy*, mis salvestab salaja kõik SMS-id, kõneajaloo, kontaktide nimekirja, fotod, külastatud lehekülgede ajaloo, äppide kasutamise ajaloo, GPS asukohad ning näitab kõiki salvestatud asukohti. See äpp on loodud eesmärgiga jälgida lapsi, töötajaid jne. Äpp installeeritakse telefoni ning pärast seda tegutseb ta taustal ilma igasuguse kasutajapoolse lisategevuseta ning seeläbi on lapsevanemal täielik kontroll oma lapse tegevuste üle.

Jälgimine võib alata juba väga varasest east või lausa sünnihetkest alates. Sünnitusmajas on imikud erinevate seadmete ja andurite abil monitooritavad kuniks nad vanematega koju lubatakse. Jälgitakse nende südametegevust ja näiteks hingamist magamise ajal. Erinevatele beebimonitoridele ja sensoritega mänguasjadele lisandub kooli minekuga terve rida seadmeid, mis kõik igasuguseid andmeid laste kohta salvestavad. Canberra Ülikooli professor Deborah Lupton ja Stirlingu Ülikooli õppejõud dr. Ben Williamson on ühistöö raames (2017) uurinud, kuidas lapse tegevusi jälgitakse ja salvestatakse alates sündimisest kuni tööealiseks saamiseni. Ainuüksi Suurbritannia koolides on alates 2002. aastast salvestatud üle 7 miljoni koolilapse andmeid kesksesse andmebaasi. Jälgitakse kõike – õpilaste liikumist, sööklas tehtud oste, õppeedukust jne. Lisaks õppeedukusele jälgivad erinevad Ameerika Ühendriikide

valitsusagentuurid ka laste tervise ja heaolu näitajaid. Haridusministeerium viib läbi põhjalikke uuringuid, et teada saada kõikide osariikide laste vaimsest seisundist ja sotsiaalsetest oskustest (Simon, 2014). Kogutud andmete abil loodetakse panustada riigi hariduspoliitika arendamisse (Lupton ja Williamson, 2017).

Spetsiifilisemalt õpilaste käitumistavasid saab jälgida ja hinnata äpiga „*ClassDojo*“, mida on kasutanud üle 3 miljoni õpetaja ja üle 30 miljoni tudengi rohkem kui 180 riigis (Whitson, 2013). *ClassDojo* abil on õpetajal võimalik õpilasele punkte anda, kui õpilane head käitumist välja näitab. Neid punkte saavad õpilased omavahel jagada ning teatud virtuaalseid esemeid osta. Väljaspool kooliruumi on valik äppe, mis kõik omal viisil laste liikumist jälgivad ning saadud andmeid analüüsivad: „*FitnessGramm*“, „*Sqord*“, „*Zamzee*“.

Lapsi jälgitakse väga varakult, isegi enne nende sündi. Lapseootel ema käib regulaarselt arsti juures, et lapse südamelööke kuulata, tema arengut jälgida ning võimalikke kõrvalekaldeid ning ohukohti varakult avastada. Veidi vanemaks saades, eriti kooliikka jõudes, kehtestatakse lastele kindlad teekonnad kooli ja koolist koju minemiseks, mõned lapsevanemad kasutavad lisameetmena ka asukoha jälgimist võimaldavaid lahendusi. See pakub neile turvatunnet ning kindlust, et laps turvalisest koduteest eemale ei kaldu. Emad-isad soovivad kaitsta oma lapsi kõige ohtliku ja halva eest, kuid tihti unustatakse, et just iseseisev mõtlemine ja otsuste vastuvõtmine on see, mis aitab lapsel enesekindlust ning autonoomiat kujundada. Tihti kaasneb jälgimisvahendite kasutamisega erinevaid eetilisi ja moraalseid küsimusi, mis puudutavad lapse ja vanema omavahelist usaldust ning lapse õigust privaatsusele. Erinevad uuringud näitavad, et just lapse privaatsuse aspektile unustatakse enamasti tähelepanu pöörata.

1.3 Privaatsus ja andmete juurdepääs

Mõiste tuleneb ladina keelest (*privatus*), mis iseenesest on pigem tunnetuslik kui faktiline mõiste. Sõna „privaatne“ võiks tõlgendada kui „muust eralduv; piiratud; vabadus teha asju ilma, et teised Sind jälgiksid või teaksid, mida Sa teed“ (Tuisk, 2012). Infoühiskonna arengu tõttu peetakse personaalseks informatsiooniks ka personaalarvuti IP-aadressi või mistahes metaandmeid, mis selleni viia võivad (Zalta, 2014). Privaatsuse mõiste muutus sai alguse 1970ndatel personaalarvuti kasutuselevõttuga. Kui varem defineeriti privaatsust pigem ruumilise ligipääsu, otsuste mõjutamise või suhete kaudu, siis edaspidi hakati privaatsust käsitlema rohkem andmete ja info kontekstis. (Vedder, 2001, Steijn ja Vedder, 2015:619 kaudu) Siit tulenevalt on informatsiooni privaatsus kujunenud oluliseks küsimuseks seoses

isiklike andmete kogumise ja jagamisega. Sellegipoolest on märgata tõusu erinevate vidinate ja seadmete kasutatavuses, mis ühel või teisel moel isiklikke andmeid talletavad. (Talebi, Hallam ja Zanella, 2016) Kõike eelnevat arvesse võttes võibki tunduda, et privaatsus ei ole mitte lihtsalt staatiline kontseptsioon, vaid hoopis dünaamiline, ajas muutuv komponent (Himma ja Tavani, 2008). Veidi täpsemalt kirjeldab Tavani (2006:114), et privaatsus on arenev kontseptsioon ning, et mõiste täpset sisu mõjutavad antud hetkel kehtivad poliitilised ja tehnoloogilised iseärasused ühiskonnas. Spetsiifilisemalt andmete privaatsuse kontekstis võib eristada kahte erinevat seisukohta või tunnetust selle tähtsuse osas – täiskasvanud muretsevad oma privaatsuse pärast internetis, samal ajal postitavad alaealised isiklikku ja vahel ka intiimset informatsiooni enda kohta interneti, eriti sotsiaalmeedia kanalitesse (Barnes, 2006, Peter ja Valkenburg 2011:211 kaudu). Selline olukord näitab, et inimeste suhtumine andmete privaatsusesse on erinev. Erinevusi on märgata ka Eesti ja Euroopa võrdluses. Euroopa Komisjon viis 2015. ja 2016. aastal läbi kaks küsitlust, mille abil küsiti rahva arvamust vastavalt andmekaitse ja e-privatsuse teemadel. Neist esimese küsitluse eesmärk oli suurendada elanike õigusi ning anda neile suurem kontroll oma andmete üle ning lisaks lihtsustada regulatoorset keskkonda. Selleks küsiti esmalt, kui suurt kontrolli vastajad oma andmete üle omavad, mil määral nad muretsevad kontrolli puudumise üle ning kuidas nad suhtuvad sellesse, et nende *online*-tegevusi jälgitakse. (Euroopa Komisjoni..., 2015b) 2016. aastal läbi viidud küsitlus tahtis teada:

- mil määral kasutatakse erinevaid kommunikatsioonivahendeid nagu mobiiltelefonid, kõnedeks, sõnumite saatmiseks ning internetis suhtlemiseks;
- kui tähtis on kodanike jaoks privaatsuse kaitsmine võrgus ning milliseid meetmeid nad selleks kasutavad;
- kodanike teadmisi privaatsuse seadusandlusest;
- kodanike suhtumist telefoniturundusse (müügikõned eraisikutele). (Euroopa Komisjoni..., 2016)

Mõlema uuringu suurem eesmärk on kaasajastada reegleid, mis reguleerivad personaalandmete kaitset – kuidas neid andmeid kogutakse, töödeldakse ja kuidas neile juurdepääs tagatakse. Sisuliselt on tegemist uue andmekaitsemäärusega.

Andmekaitse küsitluse kohaselt (2015) tunneb Eestis 25% vastanutest, et peab avaldama isiklikku teavet internetis, Euroopa Liidus on see näitaja 43%. Samal ajal olid internetifirmad (otsingumootorid, sotsiaalvõrgustike saidid, e-posti teenused) kõige madalama

usaldatavusega isikuandmete haldamises – 28% vastanutest (EL28 – 24%), kõige rohkem usaldati tervishoiu- ja meditsiiniastutusi – 82% vastanutest (EL28 – 74%). Uuringu tarbeks intervjueriti Eestis kokku 1008 ja EL28 raames 27 980 inimest (Euroopa Komisjoni..., 2015a). Aasta hiljem läbi viidud küsitlus (Euroopa Komisjoni..., 2016) näitab, et võrreldes Euroopa Liiduga pööravad Eesti elanikud vähem tähelepanu andmete privaatsuse kaitsmisele. Personaalne info arvutis, nutitelefonis või tahvelarvutis peaks olema kättesaadav ainult omaniku loal 62% vastanute arvates, EL28 78% vastu. E-kirjade ja *online* sõnumvahetuse sisu konfidentsiaalsust peab väga oluliseks 59% vastanutest, EL28 72% vastu. Samas tunneb kõigest 45% vastanutest muret teabe kohta, mida ettevõtted võivad isikuandmetega edasi teha (nt otseturundus, suunatud internetireklaam, profileerimine). Selle uuringu raames intervjueriti Eestis 1000 ja EL28 raames 26 526 inimest (Euroopa Komisjoni..., 2016). Valimi moodustasid mõlema uuringu puhul need, kes kasutavad sotsiaalmeedia lehekülgi, saadavad e-kirju või kasutavad interneti kõnede tegemiseks või võrgus suhtlemiseks.

Asukohainfo on samuti väga privaatne ja delikaatne informatsioon ning taoliste andmete töötlemisel peab olema tagatud turvalisus. Ameerika Ühendriikides kehtib geolokatsiooni privaatsuse ja jälgimise akt (GPS Act, 2017), mis keelab kellegi teise asukohainfot „pealt kuulata“, seda infot teadlikult avaldada või kolmandatele osapooltele edastada. Selle vastu eksimisel võib kaasneda tsiviilhagi või lausa kriminaalsüüdistus. See akt ei laiene USA-st välja poole. Euroopa Liidus toimib alates 2016. aasta detsembrikuust satelliitnavigatsioonisüsteem „Galileo“, mis on Euroopa versioon Ameerika globaalsest positsioneerimissüsteemist „GPS“ ja Venemaa süsteemist „GLONASS“ (EUROPA, 2018), mida reguleerib Euroopa Komisjon oma seadusandlusega.

Asukohaandmete salvestamine ja sellele juurdepääs on äärmiselt oluline aspekt, millele tavaliselt ei pöörata piisavalt tähelepanu. Küsimus, et kellele juurdepääs tagatakse on selgelt legitiimne, kuid asjaolu, et selliseid andmeid üldse kogutakse, jääb tavaliselt tähelepanuta. Simpsoni (2014) andmetel väidab *Life360*, et andmete kogumisel kasutatakse väga rangeid meetmeid ja juurdepääs tagatakse ainult nendele, kes seda äppi ise kasutavad. Sellised andmebaasid sisaldavad äärmiselt tundlikku informatsiooni ning võivad olla sihtmärgiks näiteks õigusorganitele või kommertsturundajatele. Seetõttu on väga vastuoluline uudis sellest, et *Life360* ja autotootja BMW tegid lepingu, mille kohaselt BMW investeerib ettevõttesse, et mobiilset äppi arendada. (*Life360* Inc, 2014; Madison, 2014) Arenduse eesmärk oli põimida erinevaid integreeritud asukohapõhiseid teenuseid ning pakkuda neid peredele. Näiteks saad

autole anda käskluse, et sõida sõber Kalle juurde. Navigatsioonisüsteem tuvastab Kalle asukoha ning kuvab autojuhile teekonna temani.

Eelnevad näited iseloomustavad hästi mõningaid lähenemisi, mis puudutavad suuresti ainult täiskasvanuid, siis järgnevate uuringute näol toon välja meetmed, mis puudutavad eelkõige lapsi ning võimalikke ohukohti nende meetmete rakendamisel.

1.4 Laste jälgimine ja sellega seonduvad probleemid

Inimeste kadumise kontekstis üritame kaitsta oma lapsi ning otsime võimalusi, kuidas seda mugavalt ja turvaliselt teha. Eesti näitel on ajakirjanduses räägitud mitmetest juhtudest (nt Pappel, 2015; Tilk, 2017), kus nooruk on näiteks hommikul kooli läinud, kuid õhtul pole koju jõudnud ning on kadunuks kuulutatud. Mujal maailmas on just selliste olukordade vältimiseks loodud mitmeid nutilahendusi ja mobiilirakendusi, mille abil on lapsevanemal võimalik on lapse teekonda jälgida. Selliste lahenduste kasutamisel võib tekkida lisaks kõigele muule ka eetilisi ja moraalseid küsimusi seoses lapse õigusega privaatsusele. Lapse eemalt jälgimine vähendab lapse privaatsust veelgi rohkem, kusjuures mõned lapsevanemad kiidavad sellise tegevuse heaks, kuid samal ajal on veebikaamerate kasutamise vastu (Jørgensen, 2003; Rasmussen, 2003).

Jørgensen (2009) toob Taani näitel välja, et veebikaameraid kaustatakse vanemate poolt erinevatel põhjustel, kuid enamasti on see seotud lapsevanema emotsionaalsete vajadustega. Seda tehes soovivad vanemad olla koos lapsega ning võtta virtuaalselt osa lapse hoidmisest; tunda, et nad kaitsevad last ning toetavad lapse arenemist; tunda lõbu laste tegemiste vaatamisest ning veeta aega. Kui need vajadused olid rahuldatud, siis tundsid lapsevanemad end rõõmsalt, kui ei, siis oldi vihased, pettunud, mures ja nõrdinud. Sellise mustritunnetamine aitab mõista, miks erinevate toodete turustamine just nimelt lapsevanemate vajaduste rahuldamisele keskendub. Lapsevanem saab täita oma emotsionaalse puuduse ning leevendada eemaloleku mõju, lapsel see võimalus puudub, sest enamasti on erinevate seadmete näol tegemist ühesuunalise tegevusega. Kerr ja Stattin (2000) leiavad, et pidev monitoorimine võib usalduslike suhete loomise vastu töötada, mis julgustaksid lapsi täiskasvanute reegleid järgima. Nende uuringu kohaselt ei aita laste jälgimine kaasa sotsiaalsete oskuste arengule, palju suurema tõenäosusega arenevad lapsed siis, kui nad saavad vabatahtlikult jagada informatsiooni oma vanematega, keda nad usaldada saavad.

Lapse eneseväljendus on väga tihedalt seotud identiteedi väljakujunemise ja enesehkkusega (Stern, 2004) ning selleks, et arendada autonoomia tunnetust, on lapsel vaja suhelda maailmaga ilma kontrolliva jälgimiseta (Livingstone, 2009). Austades lapse vajadust privaatsusele nende kasvuaas, võimaldame neil täita eakohased arenguvajadused individuaalsuse loomiseks (Tang ja Dong, 2006) ning julgustame neid omandama sügavamaid ja tähenduslikemaid sotsiaalseid oskusi, et elus paremini hakkama saada (Davis, 2001:25). Lapsed on ka inimesed – see väide võib küll tunduda ilmselgena, kuid ta kannab endas tähtsat mõtet – väärtustada lapsi nüüd ja praegu, mitte alles siis, kui neist täiskasvanud on saanud ning omandada neile samad inimõigused nagu neist vanematel inimestel on. (Staksrud, 2013)

Mitmed uuringud näitavad, et jälgitavad lapsed kasutavad erinevaid vastu-strateegiaid, et jälgimisele ja kontrollimisele vastu hakata (Marx, 2009). Näiteks minimeeritakse arvutis aknaid, kustutatakse interneti surfamise ajalugu ja *online*-vestlused ning kasutatakse slängi, mida lapsevanemad ei pruugi mõista (Livingstone, 2006; Livingstone ja Bober, 2003, 2004). Livingstone ja Boberi uuringutest (2003 ja 2004) selgub, et nooremad lapsed eelistavad suhelda pigem internetis kui näost näkku, sest siis on vanematel, õdedel-vendadel ja õpetajatel palju raskem neid pealt kuulata. Laste arvates on nende jälgimine võrdne vargusega või nende jälitamisega (Burkell, Steeves, Micheti, 2007). Nad leiavad, et nende monitoorimine maailma kurjuse eest kaitsmise eesmärgil on üleolev ning demonstreerib austuse puudumist noore inimese otsuste ja valikute tegemise oskuste vastu (Media Awareness Network, 2004).

Brian Simpson (2014) uuris GPS-tehnoloogial põhinevate lahenduste toimimist ja on analüüsinud sellega kaasnevaid moraalseid küsimusi, mis puudutavad õigusi lapse ja laiemalt teiste isikute asukohainfole juurde pääsemiseks. Paljud lapsevanemad mõistavad selliste lahenduste üllast eesmärki, kuid seavad kahtluse alla lapse enese arengu perspektiivid ning näevad võimalikku „mullikile“ keskkonna teket lapsele, mis soodustab vastupidavuse ja initsiatiivi vähenemist (Malone, 2007). Malone (2007) arvab, et selline jälgimine põhineb lähedaste kaitsmise filosoofial, mis tähendab, et süütu lapsepõlve, laste ja lapsepõlve tähtsuse kaitsmiseks erinevate ohtude eest, on paratamatult vaja lastele luua spetsiaalsed paigad, käitumismudelid ja seadused. See omakorda võib põhjustada olukorra, kus lapsel puuduvad vajalikud sotsiaalsed, psühholoogilised, kultuurilised ja keskkonda puudutavad teadmised ja oskused ühiskonnas hakkama saamiseks.

2002. aastal rääkis Onara O'Neill ühiskonnas levivast usalduse kriisist. Ta märkis, et kui meedias kajastatakse üha uusi lugusid teatud inimeste ja ametite umbusaldamisest, siis

tegelikult pole selgeid tõendeid, et inimesed olid varem usaldusväärsemad (O'Neill, 2002). Tema arvates on probleem selles, kuidas inimesed reageerivad muutuvale keskkonnale, kus üritatakse kehtestada jäika kontrolli nende üle, keda ei saa usaldada, selle asemel, et pöörata tähelepanu sellele, kuidas me teineteist usaldame ning kuidas ühiskonnas usaldust uuesti üles ehitada (O'Neill, 2002). Rooney (2010) leiab, et samasugune muster eristub ka laste jälgimise uurimisel, mis tõstatab mõned küsimused:

- 1) kas jälgimiseadmete kasutuse suurenemine on märk sellest, et me ei usalda lapsi või inimesi nende ümber?
- 2) kui nii, siis kas võib olla, et meie riskide hinnang tuleneb puudulikust informatsioonist?
- 3) kas sellise tehnoloogia kasutamine kontrollivormi või isegi hoolitsemisvahendina on õigustatud reaktsioon tegelemaks usalduse puudumise või riskide minimeerimisega?
- 4) millist mõju avaldab tehnoloogia kasutamine lastele võrreldes sellega, kui luua usaldus alternatiivseid meetmeid kasutades?

Kokkuvõtvalt võib öelda, et laste jälgimist puudutavatel teemadel räägitakse suures osas ainult erinevate toodete võimalikest positiivsetest tagajärgedest ja palju vähem keskendutakse sellele, kuidas laste jälgimine ning nende tegevuste ja käitumise monitoorimine peresisest suhtlust ja ka ühiskondlikku hoiakut laiemalt mõjutab. Tootjad lubavad lapsevanemale pakkuda turvatunnet, et nende lapse asukoht on alati teada ning ta on väljaspool ohtu, kuid nagu uuringutest selgub, on tegemist tehnikult loodud valetundega, millel omakorda on märkimisväärne sotsiaal-kultuuriline mõju lapse arengule. Lapsevanema liigne ärevus ja kontroll, sotsiaalsete oskuste arengu häirimine, iseseisvuse kasvatamine, peresuhte ümberkorraldamine, lapse vabaduse kaudne piiramine – need kõik on väga olulised aspektid, millele tuleb senisest palju rohkem tähelepanu pöörata.

2 MEETOD JA VALIM

Teine peatükk koosneb kahest osast. Esimeses kirjeldan töös kasutatud meetodit ning põhjendan selle valikut, teises osas annan ülevaate sellest, kuidas valim moodustatakse. Uurin, kas ja mil määral jälgitakse lapsi erinevate lahenduste abil ning milliseid positiivseid ja negatiivseid mõjusid sellega kaasneda võib. Selleks püstitasin kolm uurimisküsimust:

- 1) miks kasutavad lapsevanemad äppe laste liikumiste ja (*online*-) tegevuste jälgimiseks?
- 2) milliseid moraalseid probleeme või dilemmasid võib lapsevanematel tekkida selliste *online*-tegevuste või liikumiste jälgimisel?
- 3) millist mõju avaldab lapse *online*-tegevuste ja liikumiste jälgimine lapsevanemale endale?

2.1 Meetod

Töö eesmärgiks oli välja uurida, milliseid äppe kasutatakse laste jälgimiseks ja miks. Selleks valisin seitse osalejat, kellega viisin läbi intervjuu, täpsemalt öeldes osalejaintervjuu, kus palusin osalejatel kirjeldada äpi kasutamisest saadud kogemust ja tundeid seoses oma lapse jälgimisega, uurisin neilt võimalike probleemide ja positiivsete tulemuste kohta. Osalejaintervjuu annab võimaluse saada teada intervjueeritava isiklikku arvamust ja hoiakuid (Flick, 2006), ehk teisisõnu vahetut tagasisidet kasutajatelt, et toote või teenuse positiivseid ja negatiivseid külgi paremini mõista. Poolstruktureeritud osalejaintervjuu võimaldab kasutada varem koostatud intervjuukava, kuid jätab ka ruumi muutusteks küsimuste järjekorras (Lepik jt, 2014). Nii saab intervjuu käigus tempot ja suunda muuta või vajadusel täiendavaid küsimusi küsida. Tahtsin teada, kas äpp täidab oma eesmärgi ning tõstab intervjueeritavate arvates oma laste turvalisust. Saadud tulemuste analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit. Kalmus, Masso ja Linno (2015) kirjeldavad selle meetodi tugevusena tundlikkust ja täpsust – tähelepanu saab pöörata ka harva esinevatele nähtustele tekstis, mille esinemine pole oodatav. Nõrgaks küljeks peavad nad asjaolu, et see ei võimalda erinevaid tekste täpsetel alustel omavahel võrrelda.

Esimesed viis intervjuud viisin läbi maikuu esimestel päevadel (02.05.2018 ja 03.05.2018), ülejäänud kaks intervjuud mai keskel (15.05.2018). Audiosalvestised talletasin *Amolto Call*

Recorder tarkvara abil, mille näol on tegemist vabavaraga. Salvestised transkribeerisin ning kodeerisin kvalitatiivse ja segameetodi andmeanalüüsi tarkvara *MAXQDA* abil. Intervjuude tekstide kodeerimisel lähtusin induktiivsest lähenemisest, mille puhul luuakse kategooriad uurimise käigus. Saadud koodid jagasin alamkategooriatesse vastavalt teemale – näiteks kategooria „eesmärk“ – siia kuulusid koodid „asukoht“ ning „kasutuspiirang ja veebilehekülgede sisukontroll“. Esimese koodi alla kuulusid need tekstiosad, milles räägiti lapse teekonna jälgimise ja asukoha määramise rakendusest ning teise koodi alla need lõigud ja väljendid, mis viitasid lapse surfamisel kasutatavaid vahendeid veebilehekülgede sisu kontrollimiseks või nutiseadme/arvuti kasutusaja piiramiseks. Sellise jaotusmeetodi abil sain näiteks teada, et põhiliselt kahel eesmärgil oma lapsi jälgitaksegi. Seitsme intervjuu analüüsimises kasutasin juhtumiülest analüüsi, et leida võimalikke ühisosi osalejate antud vastustes. Kõik alamkategooriad jagasin omakorda kolme suurema kategooria alla, mis tulenesid minu intervjuukava küsimuste plokkidest (vt LISA 1): miks kasutatakse äppe laste jälgimiseks; milliseid moraalseid probleeme võib tekkida; kuidas mõjutab äpi kasutamine lapsevanema edasist käitumist.

2.2 Valim

Intervjuud oli nõus andma 24 minu (Helberg, 2018) seminaritöö raames esitatud ankeetküsitluse täitjat. Nendest valisin välja seitse, kellega viisin läbi intervjuu *Skype*'i teel. Tegemist on selektiivse valimiga, mille puhul uuritav materjal valitakse välja vastavalt põhjendatud tunnuste kogumile (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Valimi moodustasid need osalejad, kes jälgimistegevuseks äppi kasutasid (viis osalejat) ning kaks osalejat, kes mõnda alternatiivset vahendit laste jälgimiseks kasutasid (suhtlus, visuaalne kontroll). Selline valimi määratlus andis võimaluse uurida, kas vastustes esineb selgeid erinevusi ning kui jah, siis millest need erinevused tuleneda võisid. Info osalejate kohta on välja toodud tabelis 1.

Tabel 1. Osalejate andmed

Osaleja sugu	M	M	N	N	N	N	N
Lapse vanus aastates	15, 17	3,5	6	6, 8	9, 14	1, 7	1, 6, 8

Kahel osalejal oli üks laps, ülejäänutel vähemalt kaks last. Intervjuus oli kokku nõus osalema 17 naist ja seitse meest.

3 TULEMUSED

Selles peatükis annan ülevaate uurimistulemustest ning kirjeldan erinevaid näitajaid, mille abil tulemusteni jõudsin. Tulemused olen jaganud kolmeks peatükiks, millest esimene kirjeldab äpi kasutamise põhjuseid, eesmärke ning äpi võimalusi, teine peatükk annab ülevaate võimalikest moraalistest ja eetilistest dilemmadest, millega lapsevanemad jälgimise käigus kokku võivad puutuda. Viimane kolmas peatükk on pühendatud lapsevanemate käitumuslike nähtuste kirjeldamiseks.

3.1 Äppide kasutamise põhjused laste jälgimiseks

Intervjuudest tuli välja, et kõige rohkem kasutati iPhone telefonidesse tootja poolt installeeritud *Find my Friends* ning kodumaist äppi *Telia Safe*, vähem *Life360* ja *ScreenTime* äppe. Kahe intervjuueeritava puhul toodi välja, et ühel või teisel põhjusel pole otseselt äppi lapse jälgimiseks seni kasutanud.

Intervjuu4: „Ikka jah, selles mõttes äppi või sihukest ei kasuta. Kui ta tahab kuhugi minna, siis ta üldiselt ikkagi helistab ja küsib, et kas ta võib umbes sõbranna juurde minna või midagi. Selles osas ma üldiselt tean alati, kus ta asub.“

Siiski nentis intervjuueeritav nr. 4, et on lapse telefonis erinevaid seadistusi kasutanud, näiteks andmeside mahupiirangu seadmiseks. Märgiti ka, et tutvusringkonnas on mitmeid tuttavaid, kellel on ligipääs laste erinevatele kontodele – *Messengeri* ja *Facebooki* kasutaja ja parool vestluste lugemiseks, mobiiltelefoni PIN-koodid kõnede ja SMS-ide lugemiseks, ning jälgitakse ka laste kirjavahetust ning nende postitusi.

Intervjuu6: „[...] ligipääs oma laste Messengeri vestlustele ja ja minul ei ole seda näiteks. Nad teavad oma laste mobiiltelefonide koode, nad loevad nende meile, nad jälgivad nende postitusi.“

Kolme osaleja puhul selgus, et äppi kasutatakse igapäevaselt, üks intervjuueeritav selgitas, et kasutab äppi vastavalt vajadusele.

Intervjuu5: „Tegelikult igapäevaselt ikkagi, sest see ju jookseb taustal kogu aeg.“

Intervjuu2: „Ma ei oska ajalisel määrata, vastavalt vajadusele. Tunnen, et on vaja, selles mõttes, et kui tunnen, et naine ja laps on olukorras, kus peaksin silma peal hoidma. [...]a la, kui ta on minu kodurajoonis mänguväljaku lähedal, siis mul on suhteliselt kindel tunne, kui ta aga läheks Tallinnasse Koplisse, siis pakun, et võiks tekkida küll selline tunne, et tahaks vaadata, kas ta ikka on seal, kuhu lubas minna ja nii edasi.“

Jälgimise alla kuulusid nii koolilapsed kui ka lasteaialaps, kes ema töö juurest iseseisvalt koju käib.

Intervjuu5: „No vaata, tema ei ole koolilaps veel, ta on tegelikult lasteaia, aga kuna ta viibis päris palju üksinda aega kodus ja noh, liigub suunal kodu ja minu töökoht üksinda aeg-ajalt siis just seda, et noh, et äkki tuleb õiget teed pidi ja kuidas ta nagu jõuab ja kõike seda teekonda pigem.“

Selgus ka, et ühe 9-aastase koolilapse telefoni mälumaht on pidevalt niivõrd täis, et emal ei ole õnnestunud *Telia Safe* äppi installeerida ning seetõttu lapse tegevusi ja liikumist ei jälgita. Seitsmes intervjuus toodi kõige rohkem välja erinevate nutiseadmete ja arvutite kasutamispõiranguid võimaldavaid võimalusi ning veebilehekülgede sisukontrolli teostavaid vahendeid, et oma lapsi kaitsta halva sisuga lehekülgede eest. *Life360* ja *Telia Safe* äppide abil jälgiti lapse asukohta ja liikumist – koolist või trennist koju ja vastupidisel suunal. Samas olid lapsevanemad teadlikud erinevatest võimalustest, mida eelnimetatud äpid pakuvad.

Uuris lapsevanematelt, mis põhjusel nad oma lapsi jälgivad ning, et kas on mõni konkreetne juhtum, mis pani neid seda tegema. Äpi kasutajate puhul ühtegi sellist põhjust välja ei toodud, kuid intervjuueeritav nr. 6 märkis, et tal hakkas lapsega kontakt kaduma ning mingil hetkel tekkis lapsel arvutimängudest sõltuvus. Seetõttu otsustas ta sekkuda.

Intervjuu6: „Ma ise ütlesin oma pojale, et ma kaotan, ma olen sind kaotamas, sest mul ei ole sinuga enam kontakt ja see ei sobi mulle, sest et me oleme tegelikult olnud väga-väga lähedased[...]. Ja ma jõudsin sinna kohta, kus ma sain aru, et ma ise olen Pandora laeka lahti teinud ja koll on sealt välja lennanud ja olen ise hästi hädas. Et ma jõudsin sinna kohta, kus mu pojalt tekkis mängusõltuvus. Ja see läks, see väljus absoluutselt igasuguse kontrolli alt ja ja jõudis sellisesse kohta, kus ta ärkas öösel üles näiteks mängis. Mul oli olukordi, kus ma ärkasin hääle peale mingi või mingi x asja peale keset ööd üles ja sain aru, et ta mängib.“

Konkreetse äpini jõudsid kasutajad veidi erinevatel asjaoludel. *Telia Safe* on tasuline äpp, mis vahetas välja eelmise versiooni nimega *Telia mElu*, mis oli tasuta, kuid mis suleti. *Telia Safe*'i puhul toodi välja väga hea positsioneerimisteenus, mis on *mElu* omast tunduvalt täpsem. Lõpliku äpi valikuni jõuti erinevate lahenduste katsetamise tulemusel. *Life360* puhul ütles osaleja, et ta guugeldas häid äppe teekonna jälgimiseks ning luges erinevaid arvustusi äppide kohta. Ka tema proovis teisi variante, kuid *Life360* tundus talle kõige kasutajasõbralikum ning kõige loogilisem. Rohkem uurimistööd ta ei teinud, sest oli väga rahul äpi toimimisega. *ScreenTime* äpi puhul ütles osaleja, et valiku tegi ta tuttava soovitusel.

Intervjuu5: „Ma guugeldasin lihtsalt, otsisingi mingit paremat varianti sellele Apple'i enda asjale. Siis lugesin erinevaid reviewsid ja selle põhjal nagu tegin otsuse, proovisin mingisuguseid muid variante, vaatasin ka, aga see tundus kasutajasõbralikum ja kõige selline loogilisem ja lihtsam ja siis jäi see praegu, et me ei ole viitsinudki rohkem sellega tegeleda. Et ilmselt on see, et kui sa ühe hea leiad, et siis ma ei näe praegu põhjust hakata uuesti katsetama ja proovima, et see on tõestanud enda töökindlust.“

Uurisin intervjuueeritavatelt, kuivõrd vajalikuks nad pidasid laste jälgimist ja millistes oludes tuleks lapsi jälgida. Intervjuueeritav nr. 3 leidis, et kui lapsed on noored, siis on jälgimist vaja, aga kui lapsed on juba puberteedieast välja kasvanud, siis pole vaja neid jälgida, vaid pigem nendega asjadest avameelselt rääkida. Ka 4. intervjuueeritav arvas, et lapsi jälgimine sõltub nende vanusest.

Intervjuu4: „Mina arvan, et see oleneb lapse vanusest – kui on nooremad, siis võib-olla vaja nagu täiendavalt vaadata, aga pubekaeast üles poole võiks nendega lihtsalt rääkida.“

Sama vastaja nentis, et kui laps hakkab tihti valetama oma käimiste kohta, siis võib-olla tasuks mõelda mõne jälgimisvahendi kasutuselevõtmise peale. Ta viitas konkreetsele näitele, kus laps väitis, et käis tennis ja tuli koju, kuid kodus selgus, et trenni ta tegelikult ei jõudnudki.

Intervjuu4: „Kuigi samas peab tunnistama, et mul on juba esimeses klassis noh, õnneks ei oska valetada. Seda on juba olnud juhtum, kus ta mulle lihtsalt näkku valetas. Et ütles, et ta oli tennis selles mõttes, et ta helistas mulle, kui tuli nagu tennis riietusruumi, helistas ja ütles, et ta ei taha minna ja nuttis seal noh, ma ei saanud aru, milles probleem on, et sa oled juba seal, et noh, käi ära, pärast räägime sellest. Ja siis tuli õigel ajal nii nagu ta oleks tennis olnud, tuli mu ema juurde ja mina olin parajasti seal, küsisin ta käest, et noh, et kuidas tennis läks. Hästi läks, siis noh, ujumistrennis siis minu ema, ütleme, kui trennikotti lahti võtma, et

noh, paneb asjad kuivama. Aga need asjad on täiesti kuivad, vaatasin talle otsa, et noh et käisid ujumas või... Temast saab kohe aru, kui ta üritab valetada, sest see on tema jaoks nii naljakas, aga noh, selline üksikjuhtum. Ei ole nagu selliseid asju veel ette tulnud rohkem.“

Sellegipoolest arvas intervjuueritav, et ta siiski ei tunne vajadust lapse asukohta jälgida, sest väidetavalt tema laps ei oska hästi valetada. Probleeme tekkis enamasti seetõttu, et laps oli telefoni maha unustanud ning teda ei olnud võimalik kätte saada. Lisaks märgiti selles intervjuus, et perel on vajadus mingisuguse lahenduse järele, mille abil laste internetis surfamist hallata.

Intervjuu4: „Aga et me ei ole suutnud välja mõelda head viisi, kuidas blokeerida mingeid asju või siis, et kuidas, kuidas teada noh, praegu veel okei, mul on mingi kontroll nende üle. Aga et kuidas, kuidas ma saan nagu teada, et nad teevad õigeid asju. Noh, mingid asjad on selles mõttes, et sa saad, eks noh, niikaua kui laps ei ole veel väga nutikaks saanud. Et sa saad jälgida, mis veebisaitidel ta käib.“

Intervjuueritav nr. 6 tundis, et telefonist üksi ei pruugi kasu olla mõnes olukorras ning leidis, et seetõttu ei ole väga kasu lapse jälgimisest.

Intervjuu6: „Aga samas ma saan aru, et kui ta isegi, kui tal see telefon on kaasas ja kui midagi peaks juhtuma, siis noh ainus asi, mis on, ongi see, kui see telefon on sisse lülitatud, selles telefonis on internetiühends, siis ainuke asi, mis on see, et seda saab jälitada. Aga midagi muud suure tõenäosusega võib-olla ma ei saagi enam teha sellest telefonist ei pruugigi tegelikult justkui mingit kasu olla.“

Ta täpsustas, et ühest küljest tahab ta oma lapsi kogu maailma kurjuse eest kaitsta, kuid teisest küljest tundis, et ta ei saa oma lapsi justkui klaaspurgis kasvatada.

Viimane, 7. intervjuueritav põhjendas lapse asukohta jälgimise vajalikkust väga konkreetselt:

„[...]aga mis pani meid seda äppi just nimelt nagu ostma on kindel põhjus see, et me elame linnas ja ta käib üksinda bussiga, ta nagu tahab väga käia bussiga linna peal, nii öelda, koolist koju ja linnapeal.,

Enamasti jälgiti lapsi kahel peamisel põhjusel: 1. jälgida nende liikumist kodu ja kooli vahel ning 2. korrigeerida laste nutiseadmete ja arvuti tarbimisharjumusi. Ühegi osaleja puhul ei olnud tegemist (halva) kogemusega, mis pani teda oma lapsi äpi abil jälgima. Üks osalejatest

tunnistas, et tema 14-aastane poeg on temast nutiseadmete osas palju targem ning leidis, et jälgimisest ei tuleks midagi välja, sest poeg oskaks vajadusel jälgimise välja lülitada. Tütrel puhul oli tegemist olukorraga, kus telefonis oli vaba ruum otsa saanud ning seetõttu ei õnnestunud emal sinna *Telia Safe* äppi installeerida, et oma 9-aastase tütre liikumist jälgida.

3.2 Moraalsed või eetilised dilemmad seoses laste jälgimisega

Esimese asjana uurisin intervjuueeritavatelt, mil määral räägitakse Eestis lapse jälgimisest ja sellega kaasnevate probleemide teemal. Kuuel korral mainiti, et nendest teemadest ei räägita avalikult üldse.

Intervjuu5: „Tegelikult ju peaaegu üldse mitte, ma ei ole üldse kuulnud, et sel teemal räägitakse, üldse nagu üleüldiselt seda laste jälgimise teemat oleks üldse kuskil ajakirjanduses või, või kuskil nagu väga sel teemal räägitud, et ilmselt inimesed tegelikult ei tea erinevatest võimalustest.“

Samas tunnistati, et vähesel määral on räägitud sellest, kuidas inimesed nutiseadmes või arvutis väga kaua aega veedavad, mis kaudselt on ka käesoleva uurimistöö teemaga seotud.

Intervjuu1: „Jälgimisest vist väga ei räägita, räägitakse rohkem sellest, et liiga palju ollakse nutiseadmetes, aga jälgimisest, kui sellisest väga ei räägita. Et noh, et see nutiseadme kasutuse jälgimine on siis nagu ainult üks osa jälgimisest laiemalt, et siis...“

Intervjuudest selgus, et tutvusringkondades on laste jälgimise võimalustest siiski natukene räägitud. Enamasti piirdusid lapsevanemate omavahelised vestlused äpi ja selle eesmärgi nimetamisega ning ei arutatud jälgimisega kaasnevate probleemide üle. Mitu korda toodi intervjuudes välja seda, et osalejate arvates ei tea paljud vanemad sellistest äppidest ja lahendustest ning seetõttu ei ole ka suuremat diskussiooni seni toimunud.

Järgmisena tahtsin välja selgitada lapse jälgimise mõju perekonnale ja igapäevaelule üldisemalt. Siin leidis väga erinevaid seisukohti. Mitmel korral selgitati, et lapse jälgimine põhjustab üksteise usaldamatust ja et tegemist võiks olla äärmise meetmega.

Intervjuu4: „Üsna pärssivalt usaldusväärsele, aga noh, ma ütleks, et, et lapse jälgima hakkamine ongi juba selline ekstreemne samm. Et, et noh, mina võtaks seda vähemalt nagu vanemas eas või kui laps on vanem ja mina võtaks seda kui kõige äärmist varianti.“

Siinkohal on oluline märkida, et 3-aastase lasteaiast jälgib isa läbi oma elukaaslase telefoni eeldades, et laps on praktiliselt kogu aeg kas koos emaga või üksi lasteaias. Teine meessost osaleja intervjuuerimise hetkel lapsi mõne äpi abil ei jälginud. Ta arvas, et usalduse küsimused võivad tekkida pigem algkooliealise ja puberteedieas lapsega, vanema lapsega selliseid küsimusi tekkida ei tohiks. Mõlemad meessoost osalejad olid veendunud, et lapse jälgimine ei ole nende igapäevaelu ja kasvatustavasid kuidagi mõjutanud.

Intervjuu2: „Ei mõjuta mingil viisil selles mõttes, et naine ei saa sellest nagunii selles mõttes aru, et ma teda jälgin ja mina ei tekita seda sellest nagu mingit suurt numbrit, see lihtsalt on üks võimalus, mida ma kasutan ja vaikimisi nii, et keegi teine sellest aru ei saa.“

Siinkohal täpsustan, et naine on jälgimistegevusest teadlik, sest mõlemad telefonikasutajad on sellele koos sisse lülitanud. Samas konkreetsest jälgimishetkest ei saa teine osapool teada enne, kui pole seda äppi ise avanud.

Intervjuu3: „Ja jälle nagu minulgi lapsed väikesed olid, siis nutitelefoni otseselt ei olnud, aga telefonid ikkagi sai mõlemale lapsele juba hangitud, kui nad lasteaias olid. Just sellepärast, et noh, et kui midagi on siis saaks kohe tšekkida, aga noh minu kogemus: lihtsalt ei olnud midagi, et oleks olnud vaja midagi jälgida. Et põhimõtteliselt ma ei saa öelda, et minul oleks jälgimine kasvatustavasid mõjutanud.“

Kui osa intervjueeritavaid oli seisukohal, et jälgimine nende kasvatustavasid ei muuda, siis mõnel juhul oldiseisukohal, et jälgimine avaldab positiivset mõju ning pigem suurendab perekonnasisest usaldust.

Intervjuu5: „[...] tegelikult see ju pigem suurendab selliste perekonnasiseste usaldav usaldust ja ennekõike seda, et, et noh, et kui lapsega kokkulepitud liigub punktist A punkti B seda teed mööda ja teeb seda siis sa näed ja saad kontrollida, siis tegelikult see siis just nagu tõstab seda usaldatavuse ja omavahelist suhtlust ja suhete ja midagi negatiivset seal küll olla ei saa.“

ScreenTime'i kasutaja, kes äpi abil laste nutiseadmete kasutust piirab, leidis, et jälgimisel on tuntav positiivne mõju, sest ka muud kodused toimingud ja kooli ülesanded saavad tehtud. Teisest küljest leidis intervjueeritav, et kasutusaja piiramine võib kohati natukene stressi tekitada, kui mänguaeg läbi saab.

Intervjuu1: „Noh, seda saab hinnata, seda saab tulevikus hinnata, aga praegu on näha positiivset mõju, eks natuke jonnib, kui mänguaeg otsa saab, aga aga läheb üle isegi võtab selle kohustusliku raamatu ette ja loeb. [...] Eks natuke stressi on ja pingeid lapsega suhtlemisel, kui mänguaeg läbi saab, aga ta peab sellega leppima. Et ei saa olla koguaeg telefonis, kui ta on ükski kodus.“

Life360 ja Teliä Safe kasutajad leidsid, et lapse asukoha jälgimine aitab neil paremini aega planeerida ning võtab lapse liikumisest tuleneva stressi maha. Viis osalejat tundis, et jälgimine annab neile teatud turvatunde ning meelerahu, sest nad teavad, et saavad vajadusel oma laste asukoha lihtsasti kindlaks määrata. Asukoha jälgimise võimalus laseb lapsevanemal töö juures tööle keskenduda ning ta ei pea muretsema, kas laps jõudis ilusti koju või mitte. Lisati, et vahel piisab sellest, kui lapsevanem lihtsalt teab, et lapsel on telefon kaasas. Nii saab temaga vajadusel ühendust võtta. Lapse asukoha teadmine suurendab lapsevanema turvatunnet ning võimaldab lapsevanemal edasisi toiminguid planeerida. Hea näite äpi kasulikkusest reaalses situatsioonis tõi intervjuueeritav nr. 7.

Intervjuu7: „Et ükskord oli juhus, kus buss ei peatanud oma peatuses ja ta sõitis kolm peatust edasi, laps vajutas paaniliselt stopp nuppu bussis ja buss ei peatanud. Ja lõpuks, kui ta sealt bussi pealt maha sai, siis helistas kohe mulle. Ja ma suutsin kohe tuvastada, kus ta täpselt on, et talle nagu järgi minna. Laps teab, et see on tema jaoks turvaline ja ka meie teame, et see on meie jaoks turvaline. [...] Rahu selles mõttes, et ta isegi ei anna tegelikult noh, ta näeb ainult nagu sellises olukorras, kus ma ise tunnen, et kui on nagu kokku lepitud midagi. Ja, ja kui see, kui see nagu lubaduste nagu kokku lepitud piiresse ei, ei mahu. Et nagu, et kui ta nagu trennist tuleb. Et kui ta koolist tuleb ja peab minema trenni ja kui te nagu hilineb nii-öelda et siis ma saan kohe nagu vaadata järgi, et kas on midagi juhtunud.“

Uurisid lapsevanematelt, kas nad on tundnud mingisuguseid jälgimistegevuse negatiivseid mõjusid. Varasemate välismaiste uuringute kohaselt võivad äpid ärevushäireid, sõltuvust ja liiglahedust tekitada. Arvati, et otsest negatiivset mõju pole täheldatud, üks osalejatest nõustus, et erinevad ohud on siiski reaalsed.

Intervjuu2: „Võib kergelt paranoia tekkida, ütleme niimoodi või selline sõltuvus sellest äpist, et koguaeg silma peal hoida, tegelikult seda võib-olla vaja ei ole.“

Siit edasi tahtsin teada, kas laps peab teadma, et teda jälgitakse või ei pea. Selgus, et ühest õiget vastust pole. Enamasti oldi seisukohal, et nooremas eas (kuni 7-aastane) ei pea teadma,

kuid koolilapsele tuleks juba selgitada, miks midagi jälgitakse tema tegevuste puhul, mille eest last sel moel kaitsta tahetakse ning millist kasu laps sellisest tegevusest ise saab. Kui laps teab, et teda jälgitakse tema enda kaitsmise eesmärgil, siis tunneb laps ka ise turvalisemalt. Leiti ka, et jälgimistegevusest teatamise vajadus sõltub suurel määral lapsest – mõnele mõjub teadmine distsiplineerivalt, kuid mõni laps võib selle peale mässama hakata. Huvitav erinevus tuli välja kahe ema vahel lapse jälgimise vajalikkuse osas – äpi kasutaja leiab, et jälgimine on kokkulepete kontrollimiseks täiesti õigustatud tegevus, teise osaleja arvates on tegemist kõige äärmise variandiga.

Intervjuu4: „[...] mina võtaks seda kui kõige äärmist varianti. Et sa pead noh, kuidagi salaja umbes jälgima, kus laps on noh, see on ikka jah, et kui mõtled nagu enda peale, kui keegi sind salaja jälgiks. Et see nagu on jumala creepy, et mis mõttes nagu.“

Selge erinevus seisneb ka selles, kas lapsevanemal on õigus jälgida last ja tema tegevusi või ei ole. Ühelt poolt on lapsevanem vastutav lapse heaolu eest ning seetõttu on tal õigus kontrollida, teiselt poolt on salaja jälgimine kõhedusttekitav tegevus.

Intervjuu5: „No see ongi jälle see, et, et kui meil on kokkulepe, et pere, üks ole, siis on ka see, et noh, täiskasvanul on õigus kontrollida, kas nendest kokkulepetest kinni peetakse, ja see nagu noh, kuidagi on nagu normaalne minu arust ja see peaks nii olema. Et see nagu nii ongi, lihtsalt, et täiskasvanu on see, kes kontrollib, see, kes on vastutab tegelikult, et nii lihtsalt on.“

Telia Safe'i kasutaja kinnitas, et üldjuhul ta lapse asukohta ei vaatagi, kui kõik plaanipäraselt ja vastavalt varem kokkulepitud aegadele toimub. Teda rahustab teadmine, et saab lapse asukoha kerge vaevaga kindlaks teha, kui selleks vajadus peab tekkima. Intervjuust nr. 6 selgus, et teatud dilemmad võivad jälgimisest siiski tekkida. Lapsevanemad ei taha, et lapsed liiga palju nutiseadmes aega veedaksid, kuid samal ajal kasutavad ise ka oma nutiseadet päris palju.

Intervjuu6: „Sa nagu ühest otsast nagu inimesena püüad nagu kontrollist mõnes mõttes nagu ära lasta ja, ja usaldada elu ja siis teisest otsast vahid seda seadet, kus laps parasjagu on natuke läheb nagu natuke läheb vastuollu. [...] me ise täiskasvanutena ka kipume Messengeris suhtlema, mingisugust artiklit lugema, mina näiteks ise on hästi palju raamatuid nii-öelda e-booke, siis on sul ka kas telefon või tahvel nagu käes ja siis laps ütleb sulle, et sul on ka aga, siis ma ütlen, et ma loen raamatut ja seade on mu pihus ikka, aga et ikka ema on nagu ninapidi nutiseadmes. Et ka natukene selline nagu kaksikmoraalikoht.“

Mitme intervjuus osaleja puhul toodi välja, et nende tutvusringkondades on räägitud olukordadest, kus lapsevanem loeb lapse sõnumivahetust ja vestlusi regulaarselt. Ühelt poolt saadakse aru, et sel moel tahetakse kaitsta oma lapsi potentsiaalsete ohtude eest, kuid samas tunnistatakse, et ka laps on inimene ning ka temal on õigus privaatsusele. Näiteks tuuakse olukord, kus 14-aastaselt poisil võib olla tekkinud suhe mõne tütarlapsiga, siis nendevahelised vestlused võiksid privaatseks jääda. Samas on olnud olukordi, kus lapsevanema sekkumiseta oleks võinud nii mõndagi juhtuda.

Intervjuu6: „Kui noormees on neliteist ja võib-olla tal on juba mõni silmarõõm või väike armulugu või, või laste armastus, siis ma arvan, et mina ei peaks enam selle seal nagu noh, me peaks sellest lugema mu pojale või tütrele peaks selline privaatsus ikkagi jääma. [...] No ma mõtlen täna, et ma oleks neljateistaastane ja minu isa loeks näiteks minu privaatvestlusi minu sõbrannadega siis ma arvan, et see oleks räige inimõiguste rikkumine selles, et ma ei, ma ei noh. Ma tahan, et midagi jääks saladuseks, kui me keelame selle asja nagu teistpidi, vaevalt minu isa tahaks, mina loeksin tema tema eravestlusi tema elukaaslase või, või pruudiga.“

Sellest tulenevalt leiab osaleja nr. 6, et last tuleks kohelda kui endaga võrdset, ükskõik missugust teist inimest. Mida rohkem oled aus ning selgitad, mis on mingi otsuse taga ning samas annad neile piisavalt vabadust, seda paremini aitad kaasa elutervete suhete loomisele ja lapse arengule. Salaja lapse jälgimist tema ei pooldanud, sest talle endale ka ei meeldiks, kui keegi tema järele nuhiks. Vastuoluline on tema arvates ka olukord, kus üritad lapsele anda vabadust võtta vastu iseseisvaid otsuseid, kuid samal ajal jälgid äpist tema asukohta.

Intervjuu6: „Sa nagu ühest otsast nagu inimesena püüad nagu kontrollist mõnes mõttes nagu ära lasta ja, ja usaldada elu ja siis teisest otsast vahid seda seadet, kus laps parasjagu on natuke läheb nagu natuke läheb vastuollu.“

Kapitaalselt teistsugusel seisukohal oli *Life360* kasutaja, kelle arvates lapse tegevuste jälgimisel mingeid moraalseid probleeme ei saa tekkida. Lapsevanem vastutab oma lapse tegevuste eest ning peab tema turvalisuse tagama. Intervjueeritavate arvates on täiesti arusaadav, et lapsevanem peab teadma, kus tema laps on ja millega ta tegeleb.

Intervjuu5: „Samas ongi see, et noh, mis nüüd nii väga suured probleemid siin olla saab, et kui sa oled nagu alaealise lapse lapsevanem, siis tegelikult sina vastutad tema ja tema tegude

eest ja sel juhul pead ju teadma, kus laps on ja mida ta teeb. Kui leiad siit üldse selles kohas mingisugust probleemi võiks tekkida.“

Leiti, et laste jälgimisest ja sellega seonduvatest probleemidest tuleks avalikult rohkem rääkida. Selleks tuleks inimesi teavitada erinevatest võimalustest, mis võiksid nende elu lihtsamaks muuta, neid harida antud teemal ning teadvustada neile, milliseid eetilisi ja moraalseid küsimusi erinevate lahenduste kasutamine endaga kaasa võib tuua. Lapsevanemad arvasid, et harida tulekski ennekõike emasid ja isasid, kes võib-olla nii mugavalt ei orienteeru tehnikamaailmas ning pole erinevatest võimalustest teadlikud. Samuti pakuti välja, et teemat võiks levitada sotsiaalmeedias. Veel märgiti, et koolides võiks riik initsiatiivi näidata ning ühel või teisel moel kaasa aidata. Näiteks erivajadustega laste koolides laste tegevuste jälgimine nende enda turvalisuse huvides. Veel toodi näide kahest riigikoolist, kus telefonide kasutamine tundide ajal on keelatud. Vanemate arvates ei ole koolitöö ajal telefoni vaja.

Intervjuu1: „[...] telefonikeeld kooli ajal. [...] Vahetunnis on keelatud kasutada, mõnes koolis ma tean, et on vahetunnis lubatud.“

Intervjuu3: „Koolis nagu otseselt tunni ajal ei ole vaja telefoni.“

Mõnevõrra teistmoodi on ühes koolis reguleeritud nutitelefoni suhtlemine – pärast kokku lepitud kellaega on lastel keelatud *Facebook Messengeri* kasutada.

Intervjuu6: „Et me kehtestasime klassis klassi lastele selle nii-öelda Messengeri viimase kellaaja nii öelda, et ametlikult kell kümme. Iga pere jälgib seda, peale kümnet enam keegi kuskil ei tinista, ei piiksuta, ei kirjuta.“

Arvati, et just koolis võikski teatud kontrolli kehtestada, et lapsed ei oleks nutiseadmetes liiga kaua ning, et need ei segaks õppetööd. Lisaks toodi välja Telia algatus #suurimjulgus, millega tahetakse tõsta teadlikkust netikiusamisest koolides ja interneti turvalisusest laiemalt ning leiti, et selliseid algatusi võiks veelgi rohkem olla.

Lapsevanemad olid suhteliselt erinevatel arvamustel seoses võimalike eetiliste ja moraalsete küsimuste tekkimisega. Oli neid, kes arvasid, et laps peab tingimata teadma igasugusest jälgimistegevusest, kuid leidis ka neid, kes nii ei arvanud. Samuti oli erinevaid seisukohti selles osas, et kas laste tegevuste jälgimine suurendab või vähendab usaldust pereliikmete vahel.

3.3 Lapsevanema käitumuslikud nähtused seoses lapse jälgimisega

Need lapsevanemad, kes kasutasid lapse asukohta jälgimiseks äppi, märkisid, et jälgimistegevus ei mõjuta neid ennast mitte mingil määral. Nad ei tunne liigset ärevust, mis ajendaks lapse asukohta pidevalt kontrollima, emad usaldavad oma lapsi niivõrd palju, et selleks pole vajadust. Üks lapsevanem nentis, et tema puhul oleneb lapse asukohast, kui palju ta tunneb, et peab asukohta kontrollima – kui laps on kodukandis, siis ta ei muretse ega kontrolli, aga kui peaks võõraste linna sattuma koos emaga, siis aeg-ajalt tahab veenduda, et nad ikka on, kus nad olema peavad. Veidi erinev arvamus on emadel, kes lapse asukohta ei jälgi, kuid kelle arvates võivad jälgimisest teatud ärevushäired siiski tekkida.

Intervjuu4: „Ma kahtlustan, et mina ise muutuks äärmiselt kontrollivaks, sest ma tunnen juba praegu, et ma olen tegelikult hästi kontrolliv, ma olen hästi range ja kui mul oleks see võimalus last jälgida, ma tõenäoliselt seda ka teeks. Ja siis tuleks jah, just need nagu tülid, et kus sa olid, aga miks sa seal olid, aga miks..“

Juhul, kui mingisugust jälgimist ei toimu, aga laps unustab näiteks telefoni koju ja läheb ise õue, siis see võib lapsevanemat närviliseks muuta.

Intervjuu6: „Ja, ja pojaga mul on küll juhtunud seda, kus ma ei saanud teda kätte, sest telefon oli välja lülitatud. Siis ma panin tähele, et seda ma nagu ärritusin ja siis ma kirjutasin ta sõbra emale, et ega ta ei ole seal ja siis ma helistasin laste isale, et kas ta ei tea, kus poeg on ja ja, ja siis, kui ma lõpuks kätte sain, siis ma olin ütleme siis kergelt öeldes ärritunud, tõstsin häält, et miks ma sind kätte ei saanud.“

Välja toodi veel selline jälgimise mõju lapsevanemale, et kui laps on nutiseadmes, siis ei pea temaga tegelema, aga kui kasutuspiirang on peal, siis tuleb temaga rohkem tegeleda ja talle muid tegevusi leida. Üldiselt leiti, et äpist saadud info põhjal mingeid erilisi otsuseid vastu ei võeta, vaid pigem aitab see info efektiivsemalt aega planeerida. Arvati, et paremini on äpi mõju näha siis, kui laps koolis hakkab käima.

Intervjuu7: „Ei, meil ei ole meil olnud selles mõttes probleeme, et ta läheks kuhugi mujale, kus meil nagu pole kokku lepitud, et see põhimõte on ikkagi pigem see, et kui laps satub ohtu või ei tea, kus kus nagu bussis, kuhu ütleme siis niimoodi, et kui ta läheb bussi pealt maha. Võib-olla ta läheb maha vales peatuses või midagi sellist, siis ta nagu annab teada meile, kus ta ise

on või kui näiteks ongi juhtunud midagi ja ta ei saa meile helistada, siis ma näen ise, kui ta pole nagu tulnud koju.“

Neljas osaleja arvas, et äpist saadud info mõju oleneb jälgimisviisist – kui jälgimine on avalik, siis ta küsiks lapselt, et miks ta kokkulepitud teed pidi ei käinud, aga kui ta jälgiks oma last salaja, siis ta ei tea, mida ta äpist saadud infoga peale hakkaks. Kui lapselt küsida, et miks ta polnud seal, kus ta pidi olema, siis sellega reedaks oma jälgimistegevuse.

Küsisin lapsevanematelt, milliseid sanktsioone või korrekture nad on lastele rakendanud nutiseadmete kasutuses. Enamasti märgiti, et piiratakse kasutusaega või võetakse seade käest, kui tundub, et on liiga palju sellega aega veedetud. Lapsi saadetakse ka õue mängima või pannakse teisi asju tegema – joonistama, plastiliiniga voolima. Rõhutati, et oluline on kehtestada proportsioon nutiseadme kasutuses. Lapsel lubatakse päevas paar tundi telefonis mängida või videoid vaadata, igasugune multimeedia tarbimine pidavat tekitama lapsel ärevushäireid. Vahel tehakse nutiseadmevabu päevi.

Intervjuu2: „[...] luban lapsel olla mobiilis ainult siis, kui ma näen, et ta on piisavalt palju olnud a la õues või tegelenud oma mänguasjadega mängimisega või midagi sellist, et see nii-öelda proportsioon oleks paigas. [...] Sellepärast ongi seda proportsiooni vaja, millest me rääkisime. Kui sa seda proportsiooni ei tekita, läheb asi liiga äärmustesse ja tekibki see probleem, et ta tahab rohkem ja rohkem. Ehk siis vanemana pean pidevalt nagu silma peal hoidma, nagu piiri pidama.“

Proportsioonide all pidas osaleja silmas seda, et muud kodused toimingud ja mängud ei jääks tahaplaanile. Kui isale tundub, et poiss on piisavalt liikunud õues ja näiteks mänginud arendavate mänguasjadega, siis võib ta ka nutiseadmes mängida ja multikaid vaadata. Enamasti piirdub see paari tunniga, kuid olenevalt olukorrast võib see aeg ka lühem olla.

Intervjuu6: „Et seal ma praegu otseselt ei ole nagu mingisuguseid piire ette seadnud, et olengi lihtsalt nagu samamoodi öelnud talle, et kuule, et mulle tundub, et tänaseks tõesti aitab. Meil on selles mõttes on meil reegel, et kell kaheksa juba pool kaheksa-üheksa tüdrukul kell kaheksa, poisil kell pool üheksa-üheksa on internet telefonis välja lülitatud ja telefonid lähevad ära laadima.“

Veidi karmimad sanktsioonid olid näiteks nädalaks internetiühenduse keelamine, taskurahast ilma jätmine, sülearvuti käest ära võtmine ja pooleks aastaks interneti kaotamine kodust.

Viimased kaks näidet olid lapsevanema sõnul kõige ekstreemsemad abivahendid, mida tal tuli rakendada, sest pojal oli tekkinud arvutimängudest sõltuvus.

Intervjuu6: „Ja meil oli lausa käsikähmlus sellepärast, sest ma võtsin talt arvuti ära ja siis ma saan aru, et mu neljateist aasta nende poeg sellel hetkel noh, tema jaoks oli see mäng nagu kogu maailm läks nii endast välja, et ta lõi mind. [...] täna on meil näiteks seis selline, et mul ei olnud pool aastat kodus internetti, ma lülitasin interneti välja pooleks aastaks ja arvutit ei ole vaja praegu, ma arvan. [...] Jaa, ikka peab vahepeal tegemata, aga selle arvuti äravõtmine on maailma üks kõige suuremaid sanktsioone ja kodust interneti välja lülitamine, mida ma üldse selle selle teemaga seoses teinud olen.“

Tulemustest selgus, et on märkimisväärne erinevus lapsevanemate arvamustes seoses jälgimise mõjuga vanematele siis, kui reaalselt kasutatakse jälgimiseks äppi ja siis kui mitte. Need, kes jälgivad oma lapsi, arvasid, et äpp ei mõjuta nende enda käitumist peaaegu üldse, kuid need lapsevanemad, kes sellel teemal ainult hüpoteetiliselt arutlesid, tunnetasid, et äpp võib neis liigset ärevust tekitada. Vanemad kasutavad erinevaid sanktsioone, kui laste nutiseadme kasutusaeg täis saab ja laps ei taha nutiseadmes mängimisest loobuda. Leiti, et oluline on pidada piiri liigse piiramise ning nutiseadme kasutuse vahel ning kehtestada proportsioonid vastavalt teistele tegevustele.

4 JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Neljandas peatükis toon välja peamised järeldused, diskuteerin uuringu tulemuste üle ning kirjeldan võimalikke edasisi uuringuid.

4.1 Järeldused

Intervjueeritavad lapsevanemad kasutasid äppe eelkõige kahel eesmärgil: 1) lapse asukoha jälgimiseks ja 2) nutiseadme kasutamise piiramiseks. Asukoha määramiseks loodud äpid toimivad vaikselt taustal ning ei sega igapäevaseid toimetusi, vaid pigem tekitavad perekonnas positiivset tunnet ning meelerahu. Lapsevanem teab, et ta saab igal hetkel oma lapse asukoha kindlaks teha, kui selleks vajadus peaks tekkima. Varasemate uuringute kohaselt (Fotel ja Thomsen, 2004; Nelson, 2010; Valentine, 2004) on lapsevanemate hirmud erinevate lapsi ümbritsevate ohtude eest tekitanud olukorra, kus vanemad ei taha lubada lastel vabalt ringi käia nii, nagu üks või kaks põlvkonda tagasi lubati. Käesolevast uuringust selgus, et üldjuhul ei hoita koguaeg lapse liikumisel silma peal. See näitab ühest küljest seda, et lapsi usaldatakse iseseisvalt liikuma, kuid samas jätavad lapsevanemad endale võimaluse meelerahu tagamiseks seda teha, kui laps peaks näiteks koolist koju tulekuga hiljaks jääma. Veelgi enam, need osalejad, kes äppe ei kasuta, piirduvad suusõnaliste kokkulepete ja telefonikõnedega lapsele asjade selgitamiseks. Marx ja Steeves (2010) leidsid, et lapsed kipuvad oma halba käitumist varjama ning valetama selle kohta. Käesolevas uuringus selgus, et seitsme intervjueeritava peale on ainult üks vahejuhtum, kus laps trennist puudumist varjas ning hiljem selle kohta valetas. Selle näite põhjal ei saa põhjanevaid järeldusi teha, kuid antud valimi põhjal võib siiski öelda, et üldiselt lapsi ikkagi usaldatakse.

Osalejate hulgas ei leidunud lapsevanemaid, kes loeksid laste e-kirju ja vestlusi teiste lastega (nt *Facebook Messengeris*). Sellegipoolest oli neid, kelle tuttavad sarnaseid praktikaid lapse tegevuste jälgimiseks kasutavad ning mille eetilise intervjueeritavad kahtluse alla seavad. Hoolimata sellest, et taoline viis lapse tegevusi jälgida võib moraalseid küsimusi tekitada, on lähiajast teada võigas juhtum (Püss, 2018), mille puhul tänaval vastu tulnud isiku tapnud 17-aastane noormees just tänu juhuslikule lapsevanema sekkumisele kätte saadi. Lapsevanem sattus täiesti juhuslikult oma lapse grupivestluse peale, kus mõrvar teiste noortega pilte ja videoid ohvrilt jagas. Ma leian, et olgugi ekstreemne, on tegemist siiski näitega, mis väga hästi

ilmestab võimalikke dilemmasid, millega meil, lapsevanematel, silmitsi seista tuleb. Kuidas tunnetada piiri liigse sekkumise ja turvalisuse tagamise vahel? Uuringus osalejad arvasid, et väikeste laste jälgimine ei tekita probleeme peresisestest suhetes, kuid vanemate laste puhul tundub näiteks privaatvestluste vaatamine lapse privaatsuse rikkumisena. Siinkohal eristubki kaks seisukohta – need, kes ise äppe kasutavad, leiavad, et mingisuguseid eetilisi ja moraalseid dilemmasid ei saagi tekkida, sest lapsevanemana on meil kohustus tagada lapse turvalisus ning rakendada selleks mistahes meetmeid, olgugi, et lapse privaatsus seetõttu kannatada võib; ja on need, kes äppe ise ei kasuta ning arvavad, et lastega tuleks asjadest rääkida ning neile selgitada, miks ühte asja tohib teha ja teist mitte. Kuidas me saame piirata lastel mänguaega nutiseadmes või arvutis, kui me ise samamoodi telefonis trükkides või surfates aega veedame – me käitume silmakirjalikult laste suhtes. Ehk teisiti öeldes, äpi kasutajad ei leia jälgimises midagi halba ning näevad selles tehnoloogia abivahendit elu hõlpsamaks muutmisel. Samuti leiavad äppide pooldajad, et jälgimine suurendab usaldust pereliikmete vahel ning mõjub positiivselt igapäevaelule laiemalt – kui lapsega on midagi kokku lepitud ja äpist selgub, ta laps kokkuleppes ka kinni peab, siis see näitavatki, et last võib usaldada. On ka selge, et veidi varasemate põlvkondade esindajad on üles kasvanud ajal, mil keegi ei osanud sellistest jälgimisvõimalustest unistadagi. Seepärast on arusaadav, kui lapse telefoni äppide installeerimine ning arvutis lapse kontole kasutusõiguste ja -piirangute jagamine neile tülikas ja kaheldava väärtusega tegevus tundub. Samal ajal unustatakse, et alaealiste internetis surfamine on äärmiselt delikaatne teema, mis ühest küljes puudutab laste turvalisust seoses erinevate kuritegudega nagu pedofiilia, ahistamine ja kiusamine, ning teisest küljest andmete töötlemisega, mida saadakse alaealiste erinevatelt *online*-kontodelt (nt Facebook, YouTube, Instagram jms). Mitmel korral märgiti intervjuudes, et kui oleks mõni hea vahend selleks, et näha, mida lapsed reaalselt internetis teevad, kellega nad suhtlevad ning millist informatsiooni nad enda kohta (ka võõrastega) jagavad, siis lapsevanemad kindlasti kasutaksid sellist võimalust. Käesoleva aasta 25. maist rakenduva isikuandmete kaitse üldmääruse järgi on lapse isikuandmete töötlemine infoühiskonna teenuste pakkumisel seaduslik üksnes juhul, kui laps on vähemalt 13-aastane, varem sellist vanusepiiri pole olnud (Rammus, 2018). Seni on olnud võimalik ka lapsi profileerida ning neile kohandatud sisu pakkuda. Kõike seda arvesse võttes on lapsevanematel igati õigustatud mure, kuidas oma lapsi kõige selle eest kaitsta. Praktiliselt iga uuringus osaleja andis teada, et kui oleks olemas selline vahend, mis võimaldaks laste otsingutulemusi sisupõhiselt hallata, siis nad hea meelega sellist võimalust ka kasutaksid.

Ääretult positiivne on see, et eelpool nimetatud määruse vastu võtmine on suur samm turvalisema netikeskkonna suunas.

Uuringus osalejate hinnangul ei räägita Eestis laste jälgimisest ega sellega seonduvatest võimalustest ega probleemidest peaaegu üldse. Ühest küljest ei tea inimesed, milliseid võimalusi on olemas ning teisest küljes ei teadvustata endale, mida ühe või teise lahenduse kasutamine endaga kaasa võib tuua. Käesoleva aasta maikuus on Eestis turule tulnud kahe uue lahendusega, millest üks aitab lapsevanematel omavahel laste transporti organiseerida (HopKid, 2018) ning teine võimaldab Android telefonide abil laste telefoni asukohta hõlpsasti määrata ning mitmeid piiranguid seadistada (Mets, 2018). Eriliseks teeb selle äpi omadus, et kui laps saab 13-aastaseks (vanusepiir võib riigiti erineda), siis võib ta omale tavalise Google konto teha, mida lapsevanem enam sel moel hallata ei saa. Lapsevanemad leidsid, et laste jälgimise teemal võiks avalikku diskussiooni pidada ning tuleks ka inimesi harida ja õpetada kuidas virtuaalses maailmas paremini hakkama saada. Tihti on just lapsevanemad tehnoloogiliste probleemidega silmitsi mitte nende lapsed.

Erinevate äppide kasutajad ei täheldanud enda juures mingisuguseid käitumishäireid või erilisi muutusi. Oma laste jälgimine ei tekita neis pidevat ärevustunnet ega vajadust teada oma lähedaste asukohta nagu Hasinoff (2017) oma töös leidis, kui uuris *Life360* äppi mõju kasutajale. Ilmselt mängib siin olulist rolli ka asjaolu, et minu töös jälgiti *Life360* abil lasteaialapse liikumist ema töö juurest koju ning kelle puhul ei saa rääkida pikemast kasutusperioodist. Huvitaval kombel leidsid need osalejad, kes äppi ei kasutanud, et äpi kasutamine võib neid oma lapsi liigselt kontrollima panna ning neil endal ärevushäireid tekitada. Laste distsiplineerimiseks kasutatakse erinevaid sanktsioone või muudetakse nende tegevusi – võetakse telefon või arvuti mingiks ajaks käest, jäetakse taskurahast ilma või kaotatakse internetiühendus kodust pikemaks ajaks. Tundub, et „traditsioonilised karistused“ laste kasvatamisel kehtivad ka tänapäeval.

4.2 Edasised uuringud

Selle uurimistöö raames ei uurinud ma andmete turvalisust erinevates nutilahendustes. Isikuandmete lekkimine on praegu väga päevakorraline teema ning puudutab kõiki, kes ühel või teisel moel mõnele rakendusele juurdepääsuõiguseid lubavad. Me ei tea, mida meie andmetega tegelikult tehakse ning kes nendele juurde pääsevad. Rakenduse installeerimisel

nõustatakse ilma kasutustingimustesse süvenemata, sest "niikuinii tuleb nõustuda, muidu ei saa ju rakendust kasutada".

Leian, et edasiste uuringute raames tuleks uurida ka lapse õigust informatsioonilisele enesemääramisele ning õigust privaatsusele ning eneseväljendusele virtuaalmaailmas laiemalt. Need on teemad, millele USA-s ja teistes Lääne-Euroopa riikides juba tähelepanu pööratakse ning mis ka Eestis aktuaalseks muutumas on.

KOKKUVÕTE

Laste asukoha ja tegevuste jälgimiseks on väga palju erinevaid võimalusi - rakendused nutiseadmes, spetsiaalsed seadmed näiteks asukoha ja liikumise monitoorimiseks, omavaheline suhtlus ning usaldus, administratiivõiguste kasutamine arvutis jms. Suurenenud liiklus ja lisandunud ohud internetis erinevate rünnakute näol on kõigest paar näidet ohtudest, mis lapsi tänapäeval ümbritseda võivad. Ettevõtjad on samuti neist ohtudest teadlikud ning on loonud hulgaliselt tarkvara ja riistvara nendega võitlemiseks. Kõik tootjad reklaamivad, et just nende toote näol on tegemist parima lahendusega, mis tagab lapsevanemale hingerahu ning tõstab lapse keskkonna turvalisust. Paraku ei räägi need tootjad võimalikest eetilistest ja moraalsetest dilemmadest, mis nende toodete kasutamisega kaasneda võivad. Kui vajalik on lapse jälgimine erinevate nutilahenduste (äppide) abil? Kui suur on lapse õigus privaatsusele *versus* lapsevanema kohustus tagada turvalisus? Milliseid (negatiivseid) käitumismustreid võib jälgimisvahendite kasutamine endaga kaasa tuua? Kuidas mõjutab lapse jälgimine peresiseseid usaldussuhteid? Need kõik on vaid mõned küsimused, millele käesolev uurimistöo tähelepanu pööras.

Selleks, et teada saada, mis olukord Eestis hetkel valitseb, küsitlesin lapsevanemaid individuaalintervjuu abil. Kvalitatiivse uurimismeetodi abil tahtsin avada teemat veidi laiemalt, kui seda näiteks ankeetküsitluse abil teha oleks saanud. Valimi moodustasid seitse intervjuus osalejat, viis naist ja kaks meest. Intervjuude tekstid kodeerisin kvalitatiivse ja segameetodi andmeanalüüsi tarkvara MAXQDA'd kasutades. Uuringu tulemused võiksid olla kasulikud teemast huvitatuile ning Eestis avaliku diskussiooni käivitamiseks.

Uuringust selgus, et laste jälgimine ja sellega kaasnevate probleemide teema on Eestis väga vähe kajastatud, kuid mille vastu on lapsevanematel suur huvi. Nad tunnevad, et jälgimisest tuleks avalikult rohkem rääkida, juhtida tähelepanu erinevatele eetilistele aspektidele ning sellega seonduvalt harida lapsevanemaid virtuaalses maailmas hakkama saamiseks. Äppide abil on võimalik perekonna igapäevaelu mugavamaks muuta ning samal ajal annab meelerahu teadmine, et lapsevanemal on igal hetkel võimalus lapse asukoht kindlaks teha, kui selleks vajadus peaks tekkima. Lisaks on erinevaid äppe nutiseadmes mängimise limiteerimiseks, mis aitab proportsioone kehtestada nii, et ka muud olulised tegevused tahaplaanile ei jääks. Äppide

kasutajad ei täheldanud enda käitumises mingeid muutusi või eripärasusi ning arvasid, et äppide mõju perekonnasisesele usaldusele on pigem positiivne. Need, kes äppe pole kasutanud, kahtlevad selliste vahendite eetilisuses. Ilmselt aitaks kahtlusi kinnitada või ümber lükata reaalne kogemus, mistõttu leiangi, et inimesed võiksid erinevatest võimalustest teadlikud olla ning neid lahendusi proovida nii, et nende seisukohad ei põhineks eelarvamustel.

SUMMARY

There are various possibilities to track children's activities – applications on smartphones, special devices for location tracking and movement monitoring, direct verbal communication and trust between each other, administrative permissions on computers etc. Ever increasing traffic on streets and all sorts of attacks on the Internet are just a few threats that the children of today can face. Entrepreneurs are all aware these threats and have created lots of software and hardware solutions to counter these threats. Each product is supposed to be the best solution that provides peace of mind for the parent and increases the child's security. Unfortunately none of the companies talk about potential ethical or moral dilemmas that might arise. How necessary it is to track and survey children with different smart solutions (applications)? What's the child's right to privacy *versus* parents' obligation to provide security for their children? Which (negative) behavioural patterns can emerge from tracking and surveillance devices? How does tracking children impact trust within family? These are just a few questions that this paper paid attention to.

In order to find out what's the situation in Estonia, individual interviews were carried out with parents. Qualitative investigation method was used to elaborate this matter a bit in more depth than quantitative questionnaire could have provided. Interviews were carried out with seven participants – five women and two men. All texts were coded with qualitative and mixed method data analysis software MAXQDA. People that are interested in the subject of tracking children and possible problems that might come with it might find the results most useful. The results might also be used to initiate public discussions on this matter.

Results show that the subject of tracking and surveying children and possible dilemmas that surround such activities is almost uncovered in Estonia, despite the fact there is interest from parents' side. They think people need to publicly speak more about this matter, draw attention to different ethical aspects of it and educate parents to cope in the virtual world. Apps can make the everyday life more comfortable and it provides a peace of mind knowing that you can always pin point your child's location if needed. In addition to that, there are lots of apps for smartphones that can set limitations to gameplay and usage which will help you set proportions so that other important activities are not left undone. None of the app users noticed any

behavioural changes or special characteristics and thought that using apps actually improve trust in family relations. Participants who hadn't used applications before had their doubts about such products' ethicality. Personal experience would either confirm or confute these doubts, hence people should be educated about such products and try them to avoid having opinions based on prejudice.

KASUTATUD KIRJANDUS

AboutUs. Kasutatud 03.01.2018 <https://aboutus.com/Life360.com>

Barron, C.M. (2014). „I had no credit to ring you back“: Children’s strategies of negotiation and resistance to parental surveillance via mobile phones. *Surveillance & Society*, 12(3), 401-413.

Burkell, J., Steeves, V., Micheti, A. (2007). *Broken Doors: Strategies for Drafting Privacy Policies Kids Can Understand*. Ottawa: Privacy Commissioner of Canada.

Davis, A. (2001). Do Children Have Privacy Rights in the Classroom? *Studies in Philosophy and Education*, 20, 245-254.

Eesti Keele Instituudi inglise-eesti sõnastik (2017). Kasutatud 27.11.2017 <http://portaal.eki.ee/dict/ies/>

Euroopa Komisjoni aruanne: Eurobaromeeter (2015a). Andmekaitse. Kasutatud 07.03.2018 <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/66607>

Euroopa Komisjoni aruanne: Eurobaromeeter (2015b). Andmekaitse. Kasutatud 07.03.2018 <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/66372>

Euroopa Komisjoni aruanne: Eurobaromeeter (2016). E-privaatsus. Kasutatud 07.03.2018 <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/75947>

EUROPA – Euroopa Liidu ametlik kodulehekülg (i.a). Kasutatud 20.03.2018 https://europa.eu/european-union/topics/space_et

Firstcheckfamily kodulehekülg. Kasutatud 16.03.2018 <http://www.firstcheckfamily.com/about-firstcheck/professional-drug-testing/>

Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research* (3rd ed.). Los Angeles etc.: SAGE Publications.

Fotel, M., Thomsen, T.U. (2004). The surveillance of children's mobility. *Surveillance & Society*, 1(4), 535–554.

Gabriels, K. (2016). I keep a close watch on this child of mine: a moral critique of other-tracking apps. *Ethics and Information Technology*, 18(3), 175-184.

GPS Act – Geolocational Privacy and Surveillance Act (27.07.2017). *USA kongress*. Kasutatud 13.12.2017 <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3470/all-info>

Hasinoff, A.A. (2017). Where Are You? Location Tracking and the Promise of Child Safety. *Television & New Media*, 18(6), 496–512.

Helberg, K. (2018). *Laste jälgimine erinevate äppide kaudu ning sellega seonduvad probleemid ja võimalused*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, infokorralduse õppekava.

Himma, K.E., Tavani, H.T. (2008). *The Handbook of Information and Computer Ethics*. New Jersey: Wiley & Sons.

HopKid toimetab lapsed turvaliselt huviringi ning kingib lapsevanematele aega. (08.05.2018). Kasutatud 22.05.2018 <https://www.tehnopol.ee/hopkidtoimetablapsedturvaliselthuviringi/>

Jørgensen, V. (2001). *Øjesten, Forældres brug af webkameraer i en integreret daginstitution* [The apple of the eye – parents' use of Webcams in a Day Nursery]. Speciale ved Psykologi. Avaldamata doktoritöö. Taani: Roskilde Ülikool.

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutatud 19.12.2017 <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kerr, M., Stattin, H. (2000). What Parents Know, How They Know It, and Several Forms of Adolescent Adjustment: Further Support for a Reinterpretation of Monitoring. *Developmental Psychology*, 36(3), 366-380.

Lastekaitseadus (01.01.2017). *Riigi Teataja*. Kasutatud 27.11.2017 <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122014001?leiaKehtiv>

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. Kasutatud 19.12.2017 <https://sisu.ut.ee/samm/intervjuu>

Life360 Inc. (2014). Kasutatud 13.12.2017 <https://www.life360.com/?pressreleases=life360-welcomes-bmw-as-a-strategic-investor-in-its-family-location-app>

Livingstone, S. (2006). Children's Privacy Online: Experimenting with Boundaries Within and Beyond the Family. *Computers, Phones, and the Internet: Domesticating Information Technology*, New York: Oxford University Press.

Livingstone, S., Bober, M. (2003). *UK Children Go Online: Listening to Young People's Experiences*. London: Economic and Social Research Council.

Livingstone, S., Bober, M. (2004). *UK Children Go Online: Surveying the Experiences of Young People and their Parents*. London: Economic and Social Research Council.

Lupton, D., Williamson, B. (2017). The datafied child: The dataveillance of children and implications for their rights. *New Media & Society*, 19(5), 780-794.

Madison, R. (2014). Life360 app aims to become leader in family network. Utah Business. 21. mai. Kasutatud 17.03.2018 https://dev.utahbusiness.com/articles/view/life360_app_aims_to_become_leader_in_family_network

Malone, K. (2007). The Bubble-Wrap Generation: Children Growing Up in Walled Gardens. *Environmental Education Research*, 13(4), 513-527.

Marx, G., Steeves, V. (2010). From the Beginning: Children as Subjects and Agents of Surveillance. *Surveillance & Society*, 7(3/4), 192-230.

McNamee, A., Michael, K., Michael, M. (2006). The Emerging Ethics of Humancentric GPS Tracking and Monitoring. *2006 International Conference on Mobile Business*. Kopenhaagen, 26.-27. juuni (lk 34). Kopenhaagen: IEEE

Media Awareness Network. (2004). *Young Canadians in a Wired World: Phase II Focus Groups*. Ottawa: Media Awareness Network.

Mets, M. (2018). Google'i rakendus annab nüüd ka Eesti lapsevanematele võsukese telefoni üle täieliku kontrolli. *Geenius*, 22. mai. Kasutatud 22.05.2018 <https://geenius.ee/uudis/googlei-rakendus-annab-nuud-ka-eesti-lapsevanematele-vosukese-telefoni-ule-taieliku-kontrolli/>

Minichiello, V., Aroni, R., Timewell, E., Alexander, L. (1990). *In-depth interviewing: Researching people*. Melbourne: Cheshire.

Nelson, M.K. (2010). *Parenting out of Control: Anxious Parents in Uncertain Times*. New York: New York University Press.

O'Neill, O. (2002). *A Question of Trust* 2002. Kasutatud 16.03.2018 <http://www.bbc.co.uk/radio4/reith2002/>

Pappel, P. (2015). Politsei otsib kodust lahkunud 12-aastast tüdrukut. *Õhtuleht*, 2. oktoober. Kasutatud 13.12.2017 <https://www.oh tuleht.ee/697192/foto-politsei-otsib-kodust-lahkunud-12-aastast-tudrukut>

Peter, J., Valkenburg, P.M. (2011). Adolescents' Online Privacy: Toward a Developmental Perspective. L. Reinecke ja S. Trepte (toim). *Privacy Online: Perspectives on Privacy and Self-Disclosure in the Social Web* (lk 221-222). New York: Springer.

Püss, F. (2018). Noormees hooples juhusliku vastutulija tapmisega sotsiaalmeedias ja läks ohvri dressides kooli, sõpradest keegi politseid ei teavitanud. *Delfi*, 14. veebruar. Kasutatud 22.05.2018 <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/noormees-hooples-juhusliku-vastutulija-tapmisega-sotsiaalmeedias-ja-laks-ohvri-dressides-kooli-sopradest-keegi-politseid-ei-teavitanud?id=81120635>

Qvortrup, J. 1993. *Nine theses about childhood as a social phenomenon: An introduction to a series of national reports*. Vienna, Austria: European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Rammus, K. (2018). *Isikuandmete kaitse üldmäärus annab inimestele suurema kontrolli oma andmete üle*. Kasutatud 22.05.2018 <https://www.just.ee/et/uudised/isikuandmete-kaitse-uldmaarus-annab-inimestele-suurema-kontrolli-oma-andmete-ule-0>

Rasmussen, K. (2003). *Kameraovervågning – i børns daginstitution?* [Surveillance by webcams in day nurseries]. Overvågningsprojektet – Del 1. Institut for Uddannelsesforskning. Taani: Roskilde Ülikool.

Rasmussen, K. (2004). Places for children – children's places. *Childhood*, 11(2), 155-173.

Rooney, T. (2010). Trusting children: How do surveillance technologies alter a child's experience of trust, risk and responsibility? *Surveillance & Society*, 7(3/4), 344-355.

Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. Kasutatud 19.12.2017
<https://sisu.ut.ee/samm/valimid>

Simon, S. (2014). Big brother: meet the parents. *Politico*, 05.06. Kasutatud 19.12.2017
www.politico.com/story/2014/06/internet-data-mining-children-107461.html

Simpson, B. (2014). Tracking children, constructing fear: GPS and the manufacture of family safety. *Information & Communications Technology Law*, 23(3), 273-285.

Staksrud, E. (2013). *Children in the Online World: Risk, Regulation, Rights*. Burlington: Ashgate.

Steijn, W. M. P., Vedder, A. (2015). Privacy under Construction: A Developmental Perspective on Privacy Perception. *Science, Technology, & Human Values*, 40(4), 615-637.

Stein, R. (2009). Blood Samples Raise Questions of Privacy. *Washington Post*, 29. juuni. Kasutatud 14.03.2018
<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/06/29/AR2009062903118.html>

Sullivan, L. (2009). Apparel Maker Tags RFID for Kids' Sleepwear. *InformationWeek*, 13. juuli. Kasutatud 16.03.2018
<https://www.informationweek.com/apparel-maker-tags-rfid-for-kids-sleepwear/d/d-id/1034320?>

Zalta, E. N. (2014). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Kasutatud 13.12.2017
<https://plato.stanford.edu/entries/it-privacy/>

Talebi, N., Hallam, C., Zanella, G. (2016). The New Wave of Privacy Concerns in the Wearable Devices Era. *PICMET '16 konverents "Technology Management for Social Innovation"*. Honolulu, 4.-8. september (lk 3208). San Antonio: Texase Ülikool.

Tang, S., X. Dong. (2006). Parents' and Children's Perceptions of Privacy Rights in China. A Cohort Comparison. *Journal of Family Issues*, 27(3), 285-300.

Tavani, H.T. (2006). *Ethics, Computing, and Genomics*. Boston: Jones & Bartlett Publishers.

Tilk, K. (2017). Kus sa ometi oled? Politsei saab aastas tuhandeid teateid kadunud lastest. *Õhtuleht*, 17. mai. Kasutatud 13.12.2017 <https://www.oh tuleht.ee/805228/kus-sa-ometi-oled-politsei-saab-aastas-tuhandeid-teateid-kadunud-lastest>

Tuisk, M. (2012). *Privaatsus internetis – mis see on ja kuidas seda mõista?* Kasutatud 12.10.2017 <https://digitark.ee/privaatsus-internetis-mis-see-on-ja-kuidas-seda-hinnata/>

Valentine, G. (2004). *Public Space and the Culture of Childhood*. Aldershot: Ashgate.

Verizon (2018). Scheduling your children's time online. Kasutatud 14.03.2018 <http://www.verizon.com/support/smallbusiness/internet/fiosinternet/general+support/essentials+and+extras/questionsone/98828.htm>

Viltrop, A. (2008). *Valimi maht. Valimi võtmise meetodid*. Loengukonspekt. Kasutatud 19.12.207 http://www.eau.ee/~viltrop/7.Stat_Valim.pdf

LISAD

LISA 1 Intervjuu kava

Tere!

Uurimistöö eesmärk on teada saada, kas ja mil määral kasutatakse Eestis erinevaid nutilahendusi laste jälgimiseks ning milliseid võimalikke probleeme see endaga kaasa võib tuua. Olete mu eelnevas küsitluses teada andnud, et olete nõus intervjuud andma.

Kas võib sinatada? Kuidas sul läheb? Kas osaled esmakordselt tudengi uurimistöös? Kui oled tingimustega nõus, palun allkirjasta nõusolek.

Kirjalik nõusolek

Tänan, et tundsid huvi uuringus osalemise vastu. Intervjuu eesmärk on teada saada, kuidas lapsevanemad laste jälgimisse nutivahendite kaudu laiemalt suhtuvad – kui vajalik see on, kas see teema on Eestis piisavalt oluline ja kajastatud, kas ja mil määral võib jälgimine eetilisi ja moraalseid probleeme tekitada. Uuringu tulemused avaldatakse minu lõputöös. Intervjuu on anonüümne - seda ei seota konkreetse isikuga; samuti muudetakse kõik nimed enne avaldamist. Kui oled neil tingimustel nõus osalema, palun kinnita seda.

Käesolevaga kinnitan, et olen eelnimetatud tingimustega nõus ning soovin osaleda intervjuus.

Osaleja nimi.....

Kuupäev.....

Allkiri.....

Teemaplokid

Intervjuu eesmärk: Teada saada, kuidas lapsevanemad laste jälgimisse laiemalt suhtuvad - kui vajalik see on, kas see teema on Eestis piisavalt oluline ja kajastatud, kas ja mil määral võib jälgimine eetilisi ja moraalseid probleeme tekitada.

1. Miks kasutatakse äppe laste liikumiste ja (*online*-) tegevuste jälgimiseks?

- a. Milliseid äppe kasutate laste jälgimiseks?
 - b. Kui tihti kasutate neid?
 - c. Kas jälgite kõiki pere lapsi või ainult kedagi kindlat? Miks?
 - d. Mida täpsemalt jälgite lapse tegevuste juures?
 - e. Mis põhjusel jälgite lapsi?
 - i. Kas on mõni konkreetne juhtum või sündmus, mis pani seda tegema?
 - f. Mille alusel leidsite sobiliku äpi jälgimiseks?
2. Milliseid moraalseid probleeme võib tekkida selliste lahenduste kasutamisel?
- a. Kui palju laste jälgimise ja sellega kaasnevate probleemide teemal sinu arvates Eestis räägitakse? Palun põhjendage.
 - b. Millist mõju võib laste jälgimine perekonnale terviklikult avaldada?
 - c. Mil määral peaks riik laste jälgimisest ja võimalikest dilemmadest kaasa rääkima?
3. Mil määral mõjutab äpi kasutamise tulemusel saadud info kasutaja edasist tegevust?
- a. Kuidas mõjutab lapse jälgimine sinu peres kasvatustavasid?
 - b. Kuivõrd oluline on sinu jaoks saadud info edasiste otsuste tegemiseks seoses lapse kasvatamisega?
 - c. Mil määral teed korrekture laste liikumises või nutiseadme/arvuti kasutuses vastavalt jälgimisest saadud infole?
 - d. Milliseid korrekture oled teinud?
 - e. Mil määral mõjutab jälgimine sinu enda käitumist?
 - f. Kuidas mõjutab jälgimine igapäevast elu?

Kas soovite sellel teemal midagi lisada, mis on sinu arvates oluline, aga jäi intervjuust välja?

Lõppsõna

Aitäh, et leidsite intervjuu jaoks aega, see oli huvitav vestlus! Uurimistöö avaldatakse pärast edukat kaitsmist Dspace keskkonnas.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karl Helberg, (sünnikuupäev 07.08.1985)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Laste jälgimine erinevate äppide kaudu ning sellega seonduvad probleemid ja võimalused“, mille juhendaja on Maris Männiste,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **29.05.2018**